

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**ČESKÉ ZEMĚ JAKO SOUČÁST HABSBURSKÉ
MONARCHIE**

Adam Volf

Plzeň 2014

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

Studijní program: Právo a právní věda (M6805)

Obor: Právo (6805T003)

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ČESKÉ ZEMĚ JAKO SOUČÁST HABSBUŘSKÉ
MONARCHIE

Adam Volf

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 31. Března 2014

Poděkování

Poděkování patří především vedoucí mé absolventské práce JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové za její odborné rady, cenné připomínky a také za trpělivost, ochotu a přívětivé jednání při konzultacích.

OBSAH

1	ÚVOD.....	1
2	ČESKÉ ZEMĚ ZA PRVNÍCH HABSBUKŮ	2
2.1	VZESTUP ŠPANĚLSKÉ DYNASTIE HABSBUKŮ	2
2.2	FERDINAND I. NA ČESKÉM TRŮNĚ	2
2.2.1	ÚSTŘEDNÍ HABSBUKÉ ÚŘADY	5
2.2.2	PRVNÍ STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ	6
2.3	MAXMILIÁN I.	8
2.4	VLÁDA RUDOLFA II. A MATYÁŠE	9
2.5	ORGANIZACE ČESKÉHO STAVOVSKÉHO STÁTU	9
2.5.1	ÚSTŘEDNÍ ORGÁNY SPOLEČNÉ STÁTU ČESKÉ KORUNY	10
2.5.1.1	PANOVNÍK	10
2.5.1.2	KRÁLOVSKÁ RADA	11
2.5.1.3	KRÁLOVSKÁ KANCELÁŘ	11
2.5.1.4	ČESKÁ KOMORA	12
2.5.1.5	GENERÁLNÍ SNĚM	12
2.5.1.6	KRÁLOVSKÝ MINCMISTR	13
2.5.1.7	KRÁLOVSKÁ PROKURATURA	13
2.5.2	ZEMSKÁ SPRÁVA	13
2.5.2.1	ZEMSKÝ SNĚM	13
2.5.2.2	ČESKÝ ZEMSKÝ SNĚM	14
2.5.2.3	MORAVSKÝ ZEMSKÝ SNĚM	15
2.5.2.4	ZEMŠTÍ ÚŘEDNÍCI	16
2.5.3	KRAJSKÁ SPRÁVA	17
2.5.4	SPRÁVA MĚSTSKÁ	17
2.5.5	VRCHNOSTENSKÁ SPRÁVA	18
3	ČESKÉ STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ 1618 – 1620	19
3.1	PRŮBĚH STAVOVSKÉHO POVSTÁNÍ	19
3.2	PRVNÍ ČESKÁ FEDERATIVNÍ ÚSTAVA – ČESKÁ KONFEDERACE	20
3.2.1	ZÁKONODÁRNÁ, VÝKONNÁ A SOUDNÍ MOC V ČESKÉ KONFEDERACI	21
3.2.2	SPOLEČNÉ ORGÁNY KONFEDERACE	22
3.2.2.1	GENERÁLNÍ SNĚM	22
3.2.2.2	ČESKÁ DVORSKÁ KANCELÁŘ	22
3.2.2.3	DEFENZOŘI	22
3.2.2.4	APELAČNÍ SOUD	23
3.2.3	ORGÁNY JEDNOTLIVÝCH KONFEDEROVANÝCH ZEMÍ	23
3.2.4	NÁBOŽENSKÉ ZÁLEŽITOSTI V ČESKÉ KONFEDERACI	24
4	NÁSTUP ABSOLUTISMU PO ROCE 1620	25
4.1	VÝVOJ V ČESKÝCH ZEMÍCH PO BÍLÉ HOŘE	25
4.1.1	POBĚLOHORSKÉ OBDOBÍ	25
4.1.2	PRAGMATICKÁ SANKCE	26
4.1.3	OSVÍCENSKÝ ABSOLUTISMUS	26
4.1.4	RAKOUSKÉ CÍSAŘSTVÍ A POLICEJNÍ ABSOLUTISMUS	26
4.2	OBNOVENÉ ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ	27
4.3	SPRÁVNÍ REFORMY MARIE TEREZIE	29
5	ČESKÉ ZEMĚ 1848 AŽ 1918	30

5.1	ÚSTAVNÍ VÝVOJ	30
5.1.1	PILLERSDORFOVA ÚSTAVA.....	31
5.1.2	KROMĚŘÍŽSKÁ ÚSTAVA	32
5.1.3	MORAVSKÁ ZEMSKÁ ÚSTAVA	33
5.1.4	STADIONOVA ÚSTAVA.....	34
5.1.5	SILVESTROVSKÉ PATENTY	35
5.1.6	ŘÍJNOVÝ DIPLOM	36
5.1.7	SCHMERLINGOVA ÚSTAVA	37
5.1.8	PROSINCOVÁ ÚSTAVA	39
5.2	PRÁVNÍ ÚPRAVA OBČANSKÝCH PRÁV A SVOBOD V LETECH 1848 – 1918.....	41
5.2.1	SVOBODA SPOLČOVACÍ A SHROMAŽĎOVACÍ	43
5.2.2	PRÁVO TISKOVÉ	44
5.3	PRÁVA JAZYKOVÁ	45
5.3.1	FUNDAMENTÁLNÍ ČLÁNKY.....	45
5.3.2	PUNKTACE	46
5.4	VÝVOJ BOJE ZA ČESKÉ STÁTNÍ PRÁVO 1848-1918	47
5.4.1	PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA	51
6	ZÁVĚR	55
	RESUMÉ.....	58
	SEZNAM LITERATURY	60
	LITERATURA	60
	PRAMENY	63
	INTERNETOVÉ ZDROJE A ODBORNÉ PRÁCE	63

1 ÚVOD

České země jakou součástí habsburské monarchie jsem si vybral, protože se o dějiny a zejména právní dějiny Československa dlouhodobě zajímám. Zároveň jsem přesvědčen, že právní vývoj před vznikem Československa je do jisté míry určující i pro náš současný právní řád, díky ústavnímu vývoji ve druhé polovině 19. století, který je určující pro prvorepublikový ústavní vývoj, na nějž odkazuje i preambule naší současné Ústavy. Ve své práci se zaměřím na postupný vývoj vzájemného vztahu českých zemí s rakouskými centralizačními tendencemi a jejím promítnutím do vývoje státní správy u nás. České země za toto pětisetleté období prošlo složitým státoprávním vývojem.

Má práce si klade za cíl pokrýt období od stavovské monarchie, kdy ve správě českých zemí zastávaly rozhodnou úlohu stavy, tj. panský, rytířský a měšťanský přes jejich téměř stoletý boj o moc ve státě s habsburskými panovníky. Poté popisují jejich definitivní porážku roku 1620 na Bílé hoře, postupné nastolení absolutismu a centralismu jehož vrchol nastal za vlády Marie Terezie, kdy země Koruny České a tím i česká státnost zaniká, období zvyšující se nespokojenosti českého obyvatelstva s rakouskou vládou v 19. století, vrcholící krátkou neúspěšnou revolucí v roce 1848, období boje za české státní právo v rámci Rakouska-Uherska, jeho rozpadem a zároveň vznikem Československé republiky.

S touto problematikou samozřejmě také úzce souvisí otázky lidskoprávní (zrušení poddanství) a občanskoprávní (právo shromažďovací, petiční, spolkové).

Jádrem mé práce by měl být vývoj konstitucionalismu v habsburské říši druhé poloviny 19. století. Podrobněji se pokusím popsat jednotlivé Ústavy a jejich vliv na české země a její obyvatele. V tomto kontextu nastíním boj mezi zastánci centralismu, především z řad německy mluvící populace, a snahou české politické reprezentace o získání větší míry nezávislosti na Vídni.

Jako primární zdroj informací mi bude sloužit literatura dobová i současná a v neposlední řadě také samotné legislativní dokumenty a akademické práce a sborníky.

2 ČESKÉ ZEMĚ ZA PRVNÍCH HABSBURKŮ

2.1 VZESTUP ŠPANĚLSKÉ DYNASTIE HABSBURKŮ

Na konci 15. století dochází k obrovskému mocenskému vzestupu habsburské dynastie, jejichž rodové sídlo se nachází na území Švýcarska na hradě Habichtsburg. Do té doby malý, ne příliš významný rod se ujal dědictví po burgundském vévodovi Karlu Smělém a po španělských veličenstvech Ferdinandovi Aragonském a Isabele Kastilské. Sňatky císaře Maxmiliána I. s Marií Burgundskou a jeho syna Filipa I. Sličného s Janou Španělskou potvrdili nevídaný vzestup rodu.¹

2.2 FERDINAND I. NA ČESKÉM TRŮNĚ

Také při obsazení českého trůnu jistou roli sehrála sňatková politika Habsburků. Roku 1515 Maxmilián I. uzavřel s Vladislavem Jagellonským, českým a uherským králem, sňatkovou smlouvu, podle níž se jeden z Maxmiliánových vnuků (později bylo určeno, že to bude Ferdinand) ožení s dcerou Vladislava Annou a zároveň Vladislavův syn **Ludvík** se měl oženit s Ferdinandovou mladší sestrou Marií. Svatba Ferdinanda a Anny se konala o šest let později, 26.1.1521. Důležitost toho sňatku se projevila po bitvě u Moháče roku 1526, kdy na území dnešního Maďarska bylo poraženo vojsko českého krále Ludvíka Jagellonského armádou tureckého sultána Suleymana I. Nádherného. Ludvík při útěku z prohrané bitvy zahynul. Jelikož neměl dědice, vymřela česko–uherská větev královského rodu Jagellonců po meči a vyprázdnily se dva významné evropské trůny.²

Mezi kandidáty o českou korunu se mimo Ferdinanda Habsburského, který uplatňoval dědický nárok na trůn na základě výše zmíněného sňatku s Annou Jagellonskou, patřil dále polský král a litevský kníže Zikmund I. Starý, jež byl nejbližší mužský příbuzný zemřelého Ludvíka Jagellonského. Celkem se v Čechách přihlásilo 11 uchazečů, kteří opírali své nároky o různé příbuzenské a smluvní tituly, které však český sněm odmítl a rozhodl se pro svobodnou volbu. Dědické nároky Ferdinandovy manželky

¹ BĚLINA, B., KAŠE, J., KUČERA J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Praha ;: Paseka, 2006, s. 29. ISBN 8071857920.

² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ²Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.61-63

byly odmítnuty, protože zemské stavy si od Vladislava Jagellonského vymínily, že sňatek Ferdinanda a Anny musí potvrdit zemský sněm a tím mít poslední slovo při výběru budoucího možného vládce.

Dne 23. října roku 1526 byl 24členou komisí rakouský arcivévoda Ferdinand I. Habsburský zvolen českým králem. Moravští stavové, kterým se nelíbilo, že neměli na sněmu účast, zvolili jinou cestu. Volby se vzdali a Ferdinanda uznali na základě dědického nároku Ferdinandovi manželky na markrabský titul³. Mezi důvody Ferdinandova zvolení lze spatřovat především v zoufalém stavu české pokladny a ve stále větší prestiži habsburského rodu. Vyšší šlechtě byl sympatický Ferdinandův postoj k městskému stavu. Možná se také do volby panovníka promítla i turecká hrozba, která se po bitvě u Moháče ukázala jako velmi reálná. Ferdinand při svém nástupu na trůn se zavázal dodržovat všechna stavovská práva a svobody. Zavázal se respektovat kompaktáta, tj. souhlasit s existencí utrakvistické církve. Slíbil též, že se přesune se svým dvorem z Vídně do Prahy, což později, stejně jako některé jiné sliby, nesplnil.⁴

Ferdinand I. Habsburský byl zastáncem panovnického absolutismu, trendu rozšiřujícím se v té době po celé Evropě. Na rozdíl od dualistické úpravy společné moci stavů a panovníka, která se uplatňovala ve stavovské monarchii, spočívá absolutismus v koncentraci moci zákonodárné, výkonné i soudní v rukou panovníka. Od počátku Ferdinandovy vlády je zde patrný rozpor mezi stavy zemí Koruny České a snahou vládnoucí dynastie o posílení ústřední moci. Přesto nebyli patrné dlouho žádné výrazné změny. To je dáno tím, že se během několika měsíců roku 1527 stal Ferdinand vládcem jednoho z nejrozsáhlejších soustátí tehdejší Evropy.⁵ V roce 1531 byl navíc zvolen římským králem. Mimo jiné se stal postupně nástupcem svého bratra Karla V. na postu římského císaře od roku 1556 .

³ RYANTOVÁ, M., VOREL P. *Čeští králové*. Vyd. 1. Překlad Marcela Ouzká. Litomyšl: Paseka, 2008, 583 p. Historická paměť, sv. 2. ISBN 80-718-5940-0.str.306-307

⁴ BĚLINA, J., KAŠE, J., KUČERA J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Praha ;; Paseka, 2006, s. 32-33. ISBN 8071857920.

⁵ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ⁵Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.61-63

Z imatrikulačních slibů splnil Ferdinand svůj slib, že uhradí polovinu korunního dluhu. K přesunutí královského dvora z Prahy do Vídně nedošlo, i když zde čas od času se svým dvorem pobýval. Náboženskou svobodu však od svého nástupu Ferdinand zamýšlel respektovat pouze v rámci basilejských kompaktát, na které při imatrikulaci přísahal. S pronikáním německé reformace do českých zemí se ovšem smířit nehodlal a prosazoval katolickou víru na úkor většinových protestantských stavů. K oslabování stavovských práv mu pomáhala politická nejednotnost šlechty v zemích Koruny české, ať už se jednalo o rozdílné politické názory jednotlivých korunních zemí či šlechtických skupin nebo majetkové rozdíly.⁶ Vyšší šlechta, která později schválila opatření posilující moc panovníka, stále více posilovala svůj vliv na úkor ostatních stavů. V tom jí napomáhala řada okolností. Duchovní stav byl zastoupen pouze ve vedlejších zemí Koruny české a jeho postavení také oslabovala nastupující reformace. Rytířský a měšťský stav nebyl schopen udržet svůj vliv, který získali v období husitských válek. Mimo jiné i protože vojáci a odborníci vzešli z těchto stavů nezdávka působili ve službách, čili v zájmu panovníka a vyšší šlechty.⁷

Česko–uhersko–rakouské soustátí vzniklo jako personální unie, spolek samostatných států, které spojuje pouze osoba panovníka. Tato unie ovšem neměla žádné společné centrální orgány, kterými by mohl panovník jednotlivé země ovládat. Ferdinand I. Habsburský se proto snažil přetvořit tento útvar na reálnou unii. Krátce po svém nástupu na trůn vytvořil centrální úřady se sídlem ve Vídni⁸. Stalo se tak v roce 1527, kdy vstoupil v platnost dvorský řád (Hofstaatsordnung), který ve vznikající habsburské monarchii zřizoval nové úřady pod přímým vlivem panovníka. Působnost těchto úřadů byla pro celé soustátí a oblast činnosti se převážně týkala jeho vlastních pravomocí. Aby si ulehčil jednání se stavy jednotlivých zemí, pokusil se vytvořit vrcholný stavovský orgán. Měl jím být kongres, na kterém by se projednávaly nejdůležitější společné záležitosti, zejména obrana proti Turkům. Tento záměr se mu však nepodařilo prosadit. Všech osm pokusů o svolání sněmu dopadlo špatně, zejména kvůli neochotě českých stavů sněmovat mimo

⁶ RYANTOVÁ, M., VOREL P. *Čeští králové*. Vyd. 1. Překlad Marcela Ouzká. Litomyšl: Paseka, 2008, 583 p. Historická paměť, sv. 2. ISBN 80-718-5940-0.str.308-309

⁷ BĚLINA, B., KAŠE, J., KUČERA J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Praha : Paseka, 2006, s. 32-33. ISBN 8071857920.

⁸ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ⁸Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.61-63

české země. Ferdinand poté svolával do Vídně jen shromáždění nejvyšších zemských úředníků a předních stavovských osobností.

2.2.1 ÚSTŘEDNÍ HABSBURSKÉ ÚŘADY

Úkolem výše zmíněných centrálních úřadů zřízených v roce 1527 bylo umožnit panovníkovi rychlejší a efektivnější správu zemí a současně možnost v případě potřeby zásahů do jejich působnosti. Jednalo se o 5 úřadů zřízených dle vzoru španělského správního systému Habsburků – tajná rada, dvorská rada, dvorská kancelář, dvorská komora a později zřízená válečná rada. Ne všechny se však ujaly v původně předpokládané podobě⁹.

1.2.1.1 Tajná rada

Tajná rada byla zřízena původně jako poradní orgán panovníka bez rozhodovací pravomoci a bez jasně vymezené kompetence. Její vliv však začal postupem času růst až zejména za vlády Leopolda I. a je nazývána duší habsburské vlády. Radě do roku 1538 předsedal dvorský kancléř a poté dvorský hofmistr. Zasedáním mohl předsedat i panovník. Počet členů byl zpočátku nepatrný (tři až pět členů). Jejich počet však neustále rostl. Až za vlády Leopolda I. měla rada přes 60 členů a byla rozdělena do užších výborů s různými kompetencemi. Zabývala se hlavně zahraniční politikou, později i přezkumem rozhodnutí dvorské rady vojenské a dvorské komory. Tajnou radu zrušila v roce 1760 Marie Terezie a místo ní zřídila nový poradní orgán, státní radu.¹⁰

1.2.1.2 Dvorská komora

Dvorská komora byla zřízena jako nejvyšší finanční orgán soustátí, kterému jsou podřízeny ostatní královské orgány zabývající se finanční správou v jednotlivých zemích. Šlo o komoru českou, uherskou, obě rakouské, slezskou a spišskou. Po několika vnitřních reformách dostala pevnější řád v letech 1537 až 1568, kdy se sestávala z superintendanta, později prezidenta a čtyř radů, dále dvou sekretářů a pomocného personálu.¹¹ V její

⁹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ⁹Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.82-83

¹⁰ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, ISBN 978-807-1067-092. str. 109

pravomoci bylo vedení příjmů a výdajů panovníka a jejich ústřední kontrolu nad jednotlivými zemskými komorami. Z dvorské komory se vyplácely výdaje na dvůr, vojsko a centrální úřady.

1.2.1.3 Dvorská kancelář

Dvorská kancelář ani dvorská rada se však jako centrální orgány příliš neprosadily. Dvorská rada, zřízena jako odvolací soudní orgán se zabýval nadále jen rakouskou a říšsko–německou problematikou. Dvorská kancelář, která vznikla z rakouské kanceláře vznikla v letech 1526–1528. Mezi základní funkce patřilo vydávání královských písemností a disponování s velkou pečeti království. *„Posléze se však soustředila podobně jako dvorská rada pouze na agendu rakouskou a říšsko–německou, vedle které pak sloužila jako kancelář pro ostatní centrální úřady“*¹². Zrušena byla během tereziánských reforem.

1.2.1.4 Dvorská válečná rada

Posledním centrálním orgánem zřízeným Ferdinandem I. byla dvorská válečná rada zřízená v roce 1556. Její vznik souvisí s tureckým nebezpečím, profesionalizací armády a prakticky definitivním přechodem na žoldněřský systém. Šlo o finanční orgán, který zajišťoval financování vojska, a proto úzce spolupracoval s dvorskou komorou. Vyřizovala i diplomatickou korespondenci, a to hlavně s Ruskem a Tureckem. V čele úřadu stál prezident.

2.2.2 PRVNÍ STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ

Podstatný zvrat mezi panovnickým dvorem a stavovskou opozicí přinesly události z let 1546-1547, jež se někdy označují jako první stavovské povstání. Ferdinand pod záminkou, že ozbrojený konflikt mezi Habsburky a šmalkaldským spolkem ohrožuje území českých lén v říši, svolal do prostoru Kadaně v září roku 1547 zemskou hotovost (tj. branné síly země) bez předchozího souhlasu zemského sněmu.¹³ Oddíly se scházely ve velmi malém počtu a ani ti velitelé, kteří se dostavili, nejevili žádné nadšení pro bojování za hranicemi v Sasku. Pobídkou přímého odporu vůči králi bylo až svolání další zemské

¹¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ¹¹Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.82

¹² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ¹²Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.82-83

¹³ BĚLINA, B., KAŠE, J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2006, 4 v. ISBN 97880718579454. str. 34

hotovosti do Litoměřic v lednu 1547, odkud měla vojska táhnout na pomoc ohrožené Lužici. Protože tak český král učinil bez předchozího schválení zemským sněmem, stavovská opozice jeho nařízení sabotovala.¹⁴ Svůj odboj dotvrdila v březnu téhož roku na sněmu v Praze. Sněm prohlásil, že Ferdinand porušil zemské zákony (tj. vydal nařízení o vojenském tažení bez souhlasu stavů) a zároveň vyslovili celou řadu výhrad proti panovníkovu jednání zmenšujícímu svobody stavovské obce. Dohodli se také, že zemská hotovost může být svolána jen s bezprostředním ohrožením země. Zvolili si zemský výbor a vyzvali ke svolání vlastní zemské hotovosti proti Ferdinandovi. Čeští stavové ovšem nejednali ve shodě se stavy ostatních korunních zemí a ani neuzavřeli vojenské spojení se šmalkaldským spolkem. Zpráva o jeho vojenské porážce učinila rychlý konec celé stavovské rebelii. O ozbrojený odpor se pokusila pouze pražská města (zejména na Malé Straně), která zůstala však izolována.¹⁵

Při trestání povstalců postupoval Ferdinand takticky a efektivně zároveň, když svou nelibost dal tvrdě najevo zejména městkému a z části i rytířskému stavu. Konfiskace nemovitého majetku postihly šlechtu českobratrského vyznání, která se v odporu proti Ferdinandovi projevovala nejradikálněji. Tvrdými represemi postihl také zejména královská města. Jejich samospráva byla omezena dosazením královských hejtmanů a rychtářů. Došlo k podřízení městských rad ve většině soudních pravomocí pod nově zřízený apelační soud, kde měli rozhodující slovo profesionální úředníci, hmotně závislí na panovníkovi.¹⁶ Zavedl zvláštní daň – posudné, čímž výrazně snížil prosperitu městkého pivovarnictví. Naopak vyšší šlechta vyvázla prakticky bez pohromy. Není tedy divu, že na srpnovém sněmu roku 1547 bez odporu schválila panovníkova opatření posilující jeho pravomoce. Ferdinandův tlak na posilování ústřední moci polevil až po abdikaci jeho bratra Karla V. a jeho nástupu na císařský trůn v roce 1556.¹⁷

Navzdory úspěchu Ferdinanda v českých zemích, nedopadly náboženské války pro Habsburky příznivě. Následující porážky vedly k uzavření augšpurského míru roku 1555, kde byla prosazena zásada koho země, toho náboženství. Znamenalo to, že panovník té země měl právo požadovat po svých poddaných, urozených i neurozených, aby vyznávali

¹⁴ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Vyd. 1. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Academia, 2008, 549 s. Novověk, sv. 2. ISBN 978-802-0016-263. str.103-105

¹⁵ ČORNEJ P. *Dějiny země Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, ISBN 807185607x. str. 218

¹⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ¹⁶Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.62

¹⁷ BĚLINA, B., KAŠE, J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2006, 4 v. ISBN 97880718579454. str. 62

stejné náboženství jako on sám. V českém království sice ustanovení augšpurského míru neplatila, ale fakt, že Habsburkové byli přinuceni k ústupkům, posílili nepřátelské nálady nekatolických stavů vůči panovníkovi.¹⁸

2.3 MAXMILIÁN I.

Po nástupu na císařský trůn rozdělil Ferdinand vládu v dědičných rakouských zemích mezi své tři syny, přičemž nejstarší syn Maxmilián byl přijat a korunován králem českým a uherským. Štýrsko, Korutany a Kraňsko obdržel další syn Karel a nejmladší Ferdinand dostal na starost Tyrolsko.¹⁹ Maxmilián II. (na českém trůně jako Maxmilián I.) nebyl na rozdíl od svého otce jako panovník příliš průrazný a vždy dával najevo své sklony k ústupkům. Ačkoliv jeho rodový původ a závazky ho předurčovaly jako katolického vladaře, projevoval sympatie pro nekatolická vyznání, zejména luteránství. V českých zemích příliš často nezavítal, čehož dokázala využít vyšší šlechta. V roce 1567 si vymohla na panovníkovi změnu berního (daňového) systému v neprospěch měst. Nepříliš úspěšný byl Maxmilián i v zahraniční politice. Na východě musel opakovaně ustupovat Turkům a neuspěl ani v úsilí o získání polského trůnu po vymření dynastie Jagellonců v roce 1572. Na polský trůn usedl sedmihradský kníže Štěpán Báthory, což pro Habsburky mohlo znamenat v budoucnu ohrožení na východě monarchie.²⁰

Čeští stavové nakonec dokázali využít Maxmiliánovu liberálnímu přístupu pro nekatolická vyznání a vynutili si schválení vlastního náboženského programu, známý jako Česká konfese. Jedná se o nové vyznání víry, na kterém se dohodli příslušníci jednotlivých protestantských směrů, luteráni, novoutrakvisté a čeští bratři. Text České konfese vychází z husitských názorů, kontroverzním náboženským otázkám mezi jednotlivými směry se Česká konfese vyhýbala a byla proto spíše textem politickým než teologickým. Maxmiliánovi byla Česká konfese předložena na sněmu roku 1575 vlastně jako podmínka pro přijetí a korunovaci jeho syna Rudolfa za českého krále. Maxmilián svůj souhlas vyjádřil pouze ústně, písemného souhlasu se nekatolíci nikdy nedočkali.²¹

¹⁸ ČORNEJ P. *Dějiny zemí Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, ISBN 807185607x. str. 220

¹⁹ BĚLINA, B., KAŠE, J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2006, 4 v. ISBN 97880718579454. str. 35

²⁰ ČORNEJ P. *Dějiny zemí Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, ISBN 807185607x. str.223

²¹ ČORNEJ P. *Dějiny zemí Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, ISBN 807185607x. str. 224

2.4 VLÁDA RUDOLFA II. A MATYÁŠE

Rudolf II. nastoupil na český trůn po smrti svého otce Maxmiliána v roce 1576. V roce 1583 přesunul své sídlo z Vídně do Prahy a na přelomu století udělal jeho panovnícký dvůr z Prahy významné kulturní centrum Evropy. Vyrůstal na dvoře svého strýce španělského krále Filipa II. Přestože byl předurčen díky své výchově k prosazování katolické víry, ustoupil katolíkům způsobem, který nemá v předchozích dobách vůbec srovnání.²² Dne 9. července byl vydán Majestát na náboženskou svobodu, známý jako Rudolfův Majestát, který znamenal potvrzení České konfese. Jeho působnost se vztahovala na šlechtu, královská města i poddané a podle jeho znění nesměl být nikdo nucen proti své vůli ani ke katolictví nebo jiným vyznáním. Není proto divu, že v Praze toho času vzniklo největší židovské město v Evropě. Rudolf se jako katolík s Majestátem nechtěl spokojit a pozval svého příbuzného – pasovského biskupa Leopolda se svým vojskem na území Čech. Po pustošení země, které vyvrcholilo rabováním na Malé Straně, byl nucen Rudolf II. vzdát se koruny ve prospěch svého bratra Matyáše.²³

Matyáš (1611-1619) přenesl své sídlo zpět z Prahy do Vídně a český stát nadále spravoval prostřednictvím svých místodržících, které jmenoval z řad nepočetné katolické šlechty. Jeho politika byla opět tvrdě rekatolizační a podobně jako u Ferdinanda I. Habsburského nabrala absolutistický směr. Situace v zemích koruny České tak spěla k ozbrojenému konfliktu.²⁴

2.5 ORGANIZACE ČESKÉHO STAVOVSKÉHO STÁTU

Organizačním základem správy v českých zemích byly orgány, které vznikly v období feudální rozdrobenosti. Ve stavovském státě si vliv na jejich složení a fungování přisvojila šlechta. Panovník proto později musel vytvářet vlastní zvláštní orgány pro prosazení svých politických zájmů – viz Ferdinand I. Habsburský.

²² RYANTOVÁ, M. VOREL, P. *Čeští králové*. Vyd. 1. Překlad Marcela Ouzká. Litomyšl: Paseka, 2008, 583 p. Historická paměť, sv. 2. ISBN 80-718-5940-0.str.342-346

²³ BĚLINA, B., KAŠE, J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2006, 4 v. ISBN 97880718579454. str. 224-227

²⁴ BĚLINA, B., KAŠE, J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2006, 4 v. ISBN 97880718579454. str. 229

2.5.1 ÚSTŘEDNÍ ORGÁNY SPOLEČNÉ STÁTU ČESKÉ KORUNY

Mezi ústředními orgány a institucemi státu České koruny zaujímal nejdůležitější místo panovník, jenž byl pojítkem a zároveň garantem jednotnosti státu. Proto povahu ústředních orgánů měli orgány královské – např. královská rada, královská kancelář, atd. Značného významu však nabývají i úřady ovlivněné především stavy.

2.5.1.1 Panovník

Po husitských válkách dochází k oslabení panovnické moci na úkor vyšší a nižší šlechty a také královských měst. Stát se tak proměnil ve stavovskou monarchii, kde měl panovník postavení prvního mezi rovnými. Situace se začala měnit až s nástupem Habsburků na český trůn. Snaha zejména Ferdinanda I. o restituci královské moci a její centralizaci vedlo k prvnímu stavovskému povstání v roce 1547. Definitivně situaci zvrátili ve svůj prospěch až po porážce druhého stavovského povstání v roce 1620.²⁵

Úkolem panovníka bylo udržování míru a pokoje ve státě. Jako nositel centralizované moci byl nejvyšším soudcem i hlavou výkonné moci. Měl výlučné právo vybírat dávky a poplatky, jejichž prostřednictvím financoval svůj dvůr a svou družinu.²⁶

Panovníkovi v českém feudálním státě náležela také moc vojenská. Vypovídal válku, uzavíral mezinárodní smlouvy, nařizoval svolání zemské vojenské hotovosti, velel jí a uzavíral mír. I tato pravomoc však byla omezena stavovskými výsadami. Šlechta sice byla povinna bránit zem před zjevným napadením státu, panovník ale nemohl bez jejího souhlasu zavazovat stát k jeho škodě (např. prominout závazky, nebo odstoupit státní území).

Na zákonodárné moci se panovník podílel prostřednictvím dvorských sjezdů, respektive později prostřednictvím zemských sněmů. Svolání takového sněmu bez vědomí krále bylo od Ferdinanda I. Habsburského hrdelní zločin. Panovník měl stejně jako ostatní účastníci sněmu zákonodárnou iniciativu. Jeho návrhy se však projednávaly zpravidla přednostně. K platnosti usnesení z jiné zákonodárné iniciativy než od panovníka se vyžadoval králův souhlas.

²⁵ MALÝ K, et al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 59

²⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ²⁶Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.72-73

Soudní moc krále byla až do vytvoření apelačního soudu Ferdinandem I. značně omezena. Královské soudy, komorní a dvorský, byly pod kontrolou stavů a panovníkova moc se omezila jen na předsedání zemskému soudu a právo udělovat milost. Zřízením výše zmíněného apelačního soudu získal Ferdinand I. kontrolu nad výkonem městského soudnictví.²⁷

Formálně nezávislý byl panovník v oblasti správy regálů. Královské regály byla výstavní práva panovníka jako hlavy státu, se kterými byly obvykle spojeny různé příjmy. K činnostem konaným v rámci těchto práv bylo proto nutné panovníkovo povolení. Jednalo se například o regál horní (výhradní právo panovníka na nerosty a jejich těžbu), regál mincovní (oprávnění razit mince), tržní regál spojený s právem povolovat konání trhů, celní regál, židovský spojený s ochranou židů nebo lesní či vodní. Některé regály postupem času přenechal stavům, jako například regál soudní a některé z nich vlastně drží stát doteď – právo vydávat bankovky či vybírat clo.²⁸

2.5.1.2 Královská rada

Královská rada vznikla jako poradní orgán panovníka již v 11. století. Ve stavovském období byla tvořena nejvyššími zemskými úředníky a přísedícími většího zemského soudu. Protože byla královská rada zcela v moci panstva, vytvořil Ferdinand 9. v roce 1527 již zmíněnou tajnou radu, která měla nahradit radu královskou.²⁹

2.5.1.3 Královská kancelář

Počátky královské kanceláře spadají do 12. století. Původně v předhusitském období sloužila královská kancelář k vyhotovování královských listů. V jejím čele tehdy stál protonotář či kancléř, který byl vybírán z duchovních hodnostářů. Postupem času ve stavovském státě a dokonce ještě v absolutismu do poloviny 18. století se stává královská kancelář z jedním z nejdůležitějších úřadů státu České koruny. Jelikož od Vladislava II. sídlili panovníci často mimo české země, byla potřeba zajistit královského kancléře na vydávání listin panovníky jako českými králi. Za stavovské monarchie si díky tomu

²⁷ MALÝ K, et.al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 60-61

²⁸ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ²⁸Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.72

²⁹ MALÝ K, et.al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 61

z tohoto úřadu stavy vytvořily nástroj k prosazování svých zájmů a ke kontrole panovníka. Postupně se z tohoto orgánu stává ústředním úřadem, který koordinoval systém státní správy. Přes jeho orgány procházely veškeré žádosti a podání adresované panovníkovi. Za Rudolfa II. se úřad začal označovat jako česká dvorská královská kancelář. Tento název se užíval až do zrušení úřadu v roce 1749, kdy byl nahrazen direktoriem.³⁰

2.5.1.4 Česká komora

Vznik tohoto centrálního úřadu je spojen se snahou Ferdinanda I. o centralizaci stavovské správy. Úkolem tohoto úřadu byla finanční správa majetku panovníka pro celou Českou korunu, správa městského a církevního majetku. V čele stál prezident a 4 radové, kteří byli placeni králem. V jednotlivých zemích ale existovaly i jednotlivé zemské finanční orgány. Českou komoru je ovšem potřeba odlišit od komory dvorské, kterou založil Ferdinand I. za účelem správy financí pro všechny země, které Ferdinand ovládal. Česká komora byla dvorské komoře podřízena.³¹

2.5.1.5 Generální sněm

Tento stavovský sněm, nazývaný na rozdíl od jednotlivých zemských sněmů sněmem generálním, byl vrcholný společný orgán všech zemích českého státu. Generální sněm byl nepravidelně svoláván panovníkem, jelikož v něm měl větší vliv než na sněmech zemských. Jeho rozvoj nastává až po husitských válkách a je spojen se stavovskou monarchií. Svolával se obvykle do Prahy. Jeho podoba nebyla přesně určena. Buď delegáti z ostatních zemích rozšířili zemský sněm český nebo i český sněm vyslal svého zástupce a pak šlo o setkání delegátů všech zemských sněmů. Projednávali se tu otázky nástupnictví na český trůn, mezinárodní smlouvy, náboženské otázky či spory mezi jednotlivými zeměmi.

Další vývoj generálních sněmů ukončilo až panování Ferdinanda I., který se prostřednictvím této instituce snažil prosadit své samovládné cíle. Především si vynucoval souhlas od stavů s finanční pomocí pro válku s Turky.³²

³⁰ MALÝ K., et al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str.61-62

³¹HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005., ISBN 978-807-1067-092. str. 105-107

³² MALÝ K., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 65

2.5.1.6 Královský mincmistr

Původně tento královský úředník dohlížel na regál mincovní, čili výsadní právo krále na ražení mince. S tím souvisela i kontrola nad její jakostí nebo regulace či zákaz dovozu mince cizí. Později mincmistr dohlížel i na dodržování horních zákonů. Proto měl i funkci soudní. Od roku 1534 byl jeho soud v Kutné hoře výlučným soudem pro všechny významnější spory z horního regálu v celých zemích Koruny České.³³

2.5.1.7 Královská prokuratura

Tato instituce se objevuje už v antickém Římě, kde se z prokurátorů zastupující jednotlivé strany vyvinuli státní úředníci zastupující finanční zájmy státu. V českých zemích se úřad královského prokurátora rozvinul po husitských válkách, kdy bylo potřeba a snaha získat zpět rozchvácený majetek patřící králi, vymáhat placení důchodů náležejícím králi a získat zpět statky nabyté neoprávněně panstvem.³⁴

Jeho rozvoj však nastává až s nástupem Habsburků. Prokurátor byl podřízen české komoře, nejdůležitějšímu úřadu v zemi. Mezi jeho hlavní povinnosti patřilo střežit majetkové zájmy koruny i panovníka před soudem, vymáhat zaplacení pokut, nebo vést exekuce na dlužné částky náležející státní pokladně.³⁵

2.5.2 ZEMSKÁ SPRÁVA

2.5.2.1 Zemský sněm

Do kompetence zemské správy patřilo obecně to, co výslovně nepatřilo do kompetence ústředních orgánů. Základem pro zemskou správu byly v té době stavovské zemské sněmy. Byly samostatné pro každou zemi a byly uspořádány podle kurií. Rozhodující místo mezi zemskými sněmy zaujímal český zemský sněm, protože

³³ MALÝ K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 63

³⁴ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092. str. 102

³⁵ MALÝ K, et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 66-67

v jednotlivých věcech rozhodoval záležitosti, které se týkaly celé Koruny. Měl také rozhodující vliv ve volbě krále.³⁶

Složení jednotlivých sněmů záviselo na složení tamější stavovské zemské obce. V Čechách zasedali páni, rytíři a měšťané, na Moravě páni, preláti, rytíři a měšťané, v Lužici to byly všechny čtyři stavy včetně stavu prelátského. Ve Slezsku, kde existovalo několik sněmů jednotlivých knížectví, se v době stavovské vytvořil ústřední slezský sněm ve Vratislavi. Skládal se ze tří kurií, v první zasedala knížata a privilegovaní páni, ve druhé šlechta a duchovenstvo zemí, ve kterém nebyl kníže a vratislavští měšťané, a ve třetí města ze zemí bez knížete. Českému zemskému sněmu předsedal král, respektive nejvyšší purkrabí, moravskému sněmu zemský hejtman, slezskému vrchní slezský hejtman a sněmům lužickým fojt.³⁷

2.5.2.2 Český zemský sněm

Jak již bylo řečeno, největší váhu mezi jednotlivými sněmy měl sněm český. Ve svém složení a kompetenci navazoval na sněmy z husitské doby. Sněm se v té době scházel výhradně z iniciativy stavů. Po obnovení královské moci sněm opět svolával král, výjimečně zemští úředníci. Koncem jagellonské doby se svolávání sněmů dostalo do rukou nejvyššího purkrabího. Až od roku 1528 si Ferdinand I. vynutil výlučné královské právo na svolávání sněmů. Definitivně se mu to podařilo prosadit až po prvním stavovském povstání v roce 1547.³⁸

Pravidla průběhu zemského sněmu se ustálila v období stavovského státu. Zahajoval ho panovník nebo jeho zmocněnec. Pouze začátek a konec sněmu byl společný pro všechny zúčastněné, jinak jednaly stavy odděleně ve svých kuriích. Zákonodárnou iniciativu zde měli všichni účastníci sněmu. Pořadí, v jakém se návrhy projednávaly, bylo zprvu volné. Ferdinand I. se pokusil tuto praxi změnit. Usiloval o přednostní projednání svých návrhů, tzv. královských propozic. Po jejich projednání sněm ukončil, aby se nemohly projednat návrhy jednotlivých stavů. S tímto se stavy nehodlaly spokojit, proto si vynutily na panovníkovi, že berně jako hlavní obsah královských propozic se projednávali

³⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ³⁶Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.76

³⁷ MALÝ K, et.al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 67

³⁸ MALÝ K, et.al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 68

až po vyřízení žádostí a návrhů stavů – *obecné artikuly*, popřípadně o návrzích jednotlivých sněmovníků – *zvláštní artikuly*. Teprve až roku 1609 za vlády Rudolfa II. se král zaručil, že sněmovní jednání může být ukončeno až se projednají všechny návrhy.

O všech jednotlivých návrzích jednala každá kurie zvlášť. Uvnitř kurií pak rozhodovalo mínění většiny. Většinou pak nerozhodovala prostá většina hlasů, nýbrž váha hlasů dle bohatství a důstojenství měst a šlechticů. Pro výsledné usnesení sněmu bylo nutné jednomyslné přijetí všemi kuriemi, přičemž každá kurie disponovala jedním hlasem. Usnesení nepotřebovalo po celé 15. a začátek 16. století souhlas krále. Platnosti nabývalo zápisem do zemských desek, které nahrazovalo ústní vyhlášení a zároveň znamenal i publikaci usnesení. U každého zápisu v zemských deskách se předpokládala jeho veřejná známost. Až Ferdinand I. si opět vymohl, že královské potvrzení usnesení je nutné a podmiňuje jeho zápis do zemských desek.³⁹

Obsahem jednání zemského sněmu bylo obvykle povolování berní panovníkovi, rozhodování o povolení zemské hotovosti, verbování vojska pro válku s Turky, uzavírání mírových smluv či úpravu náboženských problémů v zemi. Důležitost sněmovních rozhodnutí a význam českého sněmu dokazuje například potvrzování habsburských panovníků některých regálních opatření. Takto si např. Ferdinand I. nechal v roce 1534 potvrdit narovnání o hory. Českému sněmu dávalo nadřazené místo oproti ostatním sněmům, především možnost rozhodovat o celostátních záležitostech celé Koruny a také ručení za její celistvost.⁴⁰

2.5.2.3 Moravský zemský sněm

Mimo omezenější kompetence moravského sněmu oproti českému se lišil částečně i v obsazení. Na rozdíl od českého sněmu zde zasedalo ve třech kuriích panstvo, rytířská kurie a společná kurie šesti královských moravských měst s preláty, tvořená kapitulami olomouckou a brněnskou a opaty a probošty některých klášterů. Každá kurie měla svého předsedu jenž nejvýznamnější byl předseda panské kurie, zemský hejtman, který předsedal i celému sněmu. Ne všechna usnesení moravského sněmu potřebovala potvrzení od

³⁹ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092. str. 93

⁴⁰ MALÝ K, et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 69

panovníka, a to dokonce i za Ferdinanda I. Důvod lze spatřit v menší působnosti sněmu. Oproti českému nemohl rozhodovat o celostátních záležitostech Koruny.⁴¹

2.5.2.4 Zemští úředníci

V Čechách stálo v čele zemské správy 12 nejvyšších zemských úředníků, jejichž jmenování do úřadů i kompetence byly ovlivňovány šlechtou vyšší i nižší. Ta se na jednotlivých úřadech podílela v přesně stanoveném poměru na základě dohody s Vladislavem II. z roku 1497. Panskému stavu patřilo 8 úřadů a nižší šlechtě, rytířům patřily úřady čtyři. Jednalo se o úřady:

1. *Nejvyšší purkrabí – původně byl výkonným úředníkem zemského soudu, poté hlavou výkonného aparátu. Jako nejvyšší poprávce stál v čele policejní moci a velel zemské hotovosti. V nepřítomnosti panovníka předsedal zemskému soudu.*
2. *Zemský maršálek – vykonával jurisdikci v otázkách šlechtické cti v Čechách a na Moravě.*
3. *Nejvyšší komorník – podílel se na agendě zemského soudu.*
4. *Nejvyšší zemský sudí – řídil zasedání zemského soudu většího.*
5. *Nejvyšší kancléř – stál v čele české královské kanceláře.*
6. *Zemský hofmistr – předsedal komornímu soudu.*
7. *Dvorský sudí – předsedal soudu dvorskému příslušnému pro spory o odúmrtě a léna.*
8. *Nejvyšší písař – řídil agendu zemských desek.*
9. *Podkomoří – vedl agendu správy královských měst.*
10. – 11. *Purkrabí karlštejnští – dva úředníci sídlící na hradě Karlštejn, kde byly uchovány korunovační klenoty a archiv. Představovali důležitý úřad zaručující stavům vliv a kontrolu nad obsazováním českého trůnu.*
12. *Purkrabí kraje hradeckého byl předsedou zvláštního soudu pro tuto oblast. Tento soud obdobně jako pražský purkrabský soud rozhodoval spory o dluhy mezi šlechtici navzájem a mezi šlechtici a měšťany, pokud obžalovaným byl šlechtic.⁴²*

⁴¹ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092. str. 94

⁴² MALÝ K, et.al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 70-71

2.5.3 KRAJSKÁ SPRÁVA

Krajská správa v českých zemích je názorným příkladem soupeření královského a stavovského podílu na výkonu vlády.

V čele těchto krajů stál hejtman, původně volený krajským sněmem. Poprvé se tak stalo roku 1434. Mimo několik pokusů o jejich jmenování panovníkem vydržela volba hejtmanů všech dvanácti krajů až do vlády Ferdinanda I. Podle řádu, již druhého, který hejtmani dostali v roce 1528, byli dva hejtmani jmenováni králem z řad místní šlechty. Jeden zastával zájmy panského stavu, druhý rytířského. Toto ustanovení v zemském zřízení zůstalo v platnosti již trvale. Krajsští hejtmané po začátku účinnosti tohoto řádu již neměli moc soudní, zato rozsáhlou moc správní. Měli na starost především udržování veřejného pořádku v kraji, dohlížení na kvalitu mince, zajišťování bezpečnosti cest, vybírali berně a svolávali krajskou hotovost. Velení šlechtické krajské domobraně příslušelo zvláštním vojenským krajským hejtmanům. Tento úřad zrušil Ferdinand I. po prvním stavovském povstání v roce 1547.⁴³

Krajské sněmy, které původně hejtmany volily, nabyly váhy během husitského období. O jejich zrušení se pokusil Vladislav v roce 1494, zákaz byl však v roce 1499 zemským sněmem zrušen. Na začátku Ferdinandovi vlády se jednalo o shromáždění tří stavů svolávaný krajským hejtmanem. Proti tomuto aspektu se však Ferdinand I. postavil. V roce 1528 vydal zákaz svolání krajského sněmu bez panovníkovi vůle. Po roce 1547 byl tento zákaz zapsán do zemských zřízení a znamenal faktický konec samostatnosti krajských sněmů.⁴⁴

2.5.4 SPRÁVA MĚSTSKÁ

Úlohu měst ve stavovské společnosti charakterizuje trvalé přiznání politických práv, stejné jako práv na účast a podíl na rozhodování na zemských sněmech. Tyto práva získala královská města v husitském období. O tyto pravomoce musela ovšem města soupeřit se šlechtou a později především s panovníkem.

Městská správa zůstala v obdobném složení jako v době předhusitské. V čele správy stála městská rada. Její volitelnost spočívala v tom, že odstupující rada navrhla

⁴³ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092. str. 111

⁴⁴ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092. str. 111

panovníkovi složení nové rady, který to poté potvrdil. Členství v městské radě bylo záležitostí nejbohatší vrstvy ve městě. Městská chudina se svých práv mohla domoci prostřednictvím velké obce. Toto všelidové shromáždění obyvatel města nabylo na důležitosti v době husitské. Později ale začíná ztrácet na své důležitosti a stává se pouze prostředkem obyvatel vyjádřit nespokojenost v výkonem městské správy.

Po prvním stavovském povstání dochází zásadnímu přelomu ve vývoji městské správy u nás. Ferdinand I. využil porážky stavovského povstání a situaci využil především k vypořádání se s královskými městy. Konfiskoval majetek měst a uvalil na města nové daně – např. posudné z výstavu piva. Znovuzavedl úřad královského rychtáře jako úředníka krále, který ve městech hájil zájmy panovníka a dohlížel na výkon městské správy. Součinnost obyvatel města na výkon správy byla po tomto roce nulová. Později některá opatření byla zmírněna, úřad královského rychtáře ale zůstal ve městech trvale zachován.⁴⁵

2.5.5 VRCHNOSTENSKÁ SPRÁVA

Vrchnostenská správa byla až do roku 1848 nejnižší složka správy v českém státě. Účelem této správy bylo zajištění poslušnosti poddaných a nerušené plnění roboty či vybírání berní. Správu obvykle vykonával jménem panstva purkrabí hradu či tvrze, obvykle v centru panství. Tito úředníci vedli správu panství, vykonávali soudnictví nad poddanými, měli na starost záležitosti vojenské a policejní a vybírali berně pro panstvo. Při výkonu své pravomoci se řídili instrukcemi, které pro ně vydávali vrchnosti.⁴⁶

⁴⁵ MALÝ K, et.al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str. 76-78

⁴⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ⁴⁶Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.98

3 ČESKÉ STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ 1618 – 1620

3.1 PRŮBĚH STAVOVSKÉHO POVSTÁNÍ

První etapou třicetileté války a zároveň poslední etapou stavovské monarchie u nás byl krátký časový úsek stavovského povstání. Povstání začíná v roce 1618, kdy se vyhrotil vztah mezi českými stavy a králem Matyášem, kterým se nelíbila zejména Matyášova rekatolizační politika. Vztah mezi katolíky a protestanty se obecně zhoršoval v celé Evropě. Ohniskem budoucího konfliktu se měli stát české země.

V březnu roku 1618 se sešel sněm nekatolických stavů, který zaslal Matyášovi do Vídně stížnost na porušování zemských svobod a Rudolfova Majestátu. Stížnost byla odůvodněna uzavřením protestanského kostela v Broumově a zboření dalšího v Hrobech u Jáchymova. Matyáš ji však odmítl přijmout a zakázal k tomu svolání českého zemského sněmu, čímž jen přilil olej do ohně. Navrch získala radikální strana protestanských stavů a 23. května defenestrovala na Pražském hradě přítomné místodržitele Jaroslava Bořitu z Martinic, Viléma Slavatu a písaře Fabricia z oken do hradního příkopu. Opozice tím dala jasně najevo úmysl přestat vyjednávat a započít otevřené nepřátelství.⁴⁷

24. května pokračovalo zasedání sjezdu, kde byl Matyáš svržen a sjezd zvolil nový dočasný orgán. Jednalo se o zemskou vládu třiceti direktorů složeného ze zástupců panstva rytířstva i královských měst. Do agendy tohoto orgánu spadalo řešení aktuálních otázek, přičemž převážnou část tvořili vojenské záležitosti. Postupně se českým stavům podařilo získat podporu Slezska, Lužice a nakonec i dosud stranou stojící Moravy.⁴⁸

V červenci roku 1619 se v Praze shromáždil generální sněm stavů zemí Koruny české, který 31. července přijal první českou federativní ústavu známou jako Česká konfederace. Tato ústava ve svých 100 člancích upravovala nové poměry mezi zeměmi České koruny. Česká šlechta přistoupila na rovnoprávnost všech zemí a stát se změnil na volnou konfederaci. Předpokládalo se přistoupení i zahraničních protestanských zemí. K tomu nakonec ale nedošlo. Uzavřelo se pouze spojení s rakouskými a uherskými stavy prostřednictvím zvláštních konfедераčních smluv česko-dolnorakouskou, česko-honorakouskou a česko-uherskou.

⁴⁷ ČORNEJ P. *Dějiny zemí Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, ISBN 807185607x. str. 230

⁴⁸ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ⁴⁸Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.63

Na stejném sněmu byl v srpnu 1619 sesazen Ferdinand II., panovník, který na českém trůně vystřídal Matyáše po jeho smrti v březnu 1619. Poté byl 26. až 27. srpna zvolen za krále rýnský falckrabí Friedrich, který byl korunován v říjnu téhož roku. Za manželku měl dceru anglického krále Jakuba I. Stavové proto doufali, že na svojí stranu získají tuto ostrovní zemi.⁴⁹

Po počátečních vítězstvích stavovského vojska přichází vlna porážek. Definitivní porážka protestantských stavů přichází v listopadu roku 1620, kdy v bitvě na Bílé hoře vojska Ferdinanda II. definitivně zlomila odpor stavovského vojska. Záhy na to Friedrich opouští Prahu a končí tím dlouhý boj stavů s panovníkem o moc ve státě, jeho podobu a náboženskou svobodu.⁵⁰

3.2 PRVNÍ ČESKÁ FEDERATIVNÍ ÚSTAVA – ČESKÁ KONFEDERACE

Ústavní dokument Česká konfederace přijal generální sněm v roce 1619 jak součást opatření, která měla zajistit průběh a výsledky povstání českých stavů proti habsburské vládě. Tento projekt byl významný nejen pro země České Koruny, ale i pro střední Evropu a ve svých důsledcích i pro další vývoj v celé Evropě.⁵¹

Obsahovala poměrně obsáhlou preambuli, ve které se uvádělo, že se české země spojily, aby si vzájemně pomáhaly. Vykazuje znaky preambulí moderních ústav nejen slavnostním způsobem vyjadřování, ale i vytyčením cíle ústavy, které pak naplňují jednotlivé články ústavy. Zmiňuje se zde minulost českého státu, dále obsahuje i náboženské prvky, ochranu evangelické víry. Jak je patrné z úvodu preambule ale i dalších konfедераčních článků, za hlavní cíle konfederace byl protihabsburský odboj, ochrana stavovských svobod a ochrana sjednocených zemí před vnějším nepřítelem. Ve své závěrečné části je obsažen text přísahy, kterou složili stavové na generálním sněmu roku 1619.

Česká konfederace tedy zakládala nový útvar založený na federativním principu. Jednalo se o volnou federaci skládající se z pěti zemí – Čech, Moravy, Slezska, Horní a

⁴⁹ ČORNEJ P. *Dějiny zemí Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, ISBN 807185607x. str.232

⁵⁰ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ⁵⁰Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.64

⁵¹ SOUKUP, L., MALÝ, K. - *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské – dvě české ústavy z počátku 17. Století*. In *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 1001 s. ISBN 80-246-1209-7.str. 30

Dolní Lužice. Podle článku č. 2 byl volným členem konfederace mimo těchto států i volený panovník, který stál v čele státu. Pravomoce byly značně omezeny ve prospěch evangelických stavů. Společnými orgány této konfederace byly generální sněm, česká dvorská kancelář, defenzoři a rada nad apelacemi. Státy také měli společnou vojenskou politiku. I když formálně si byly všechny zúčastněné země rovny na základě smluvního charakteru, určitou prioritní povahu měli české země. Dělo se tak například při volbě panovníka, kdy Čechy měly první a poslední hlas, zatímco Moravané, Slezané a zástupci Horní a Dolní Lužice po jednom hlasu. Při rovnosti hlasů by o volbě panovníka rozhodoval los.⁵²

3.2.1 ZÁKONODÁRNÁ, VÝKONNÁ A SOUDNÍ MOC V ČESKÉ KONFEDERACI

Co se týče zákonodárné moci, je hlavní cíl předpisů zachování a prohloubení dosavadních stavovských práv. V článku 26 se počítalo s účastí všech zemí na přijetí společných ustanovení. Výjimkou z tohoto pravidla byla pouze volba panovníka, kdy neúčast některé ze zemí nepředstavovala překážku pro platnost volby.

Mimořádnou pozornost věnuje Česká konfederace výkonné moci. Týká se to hlavně omezení panovníkových pravomocí. Panovník byl především povinen respektovat a dodržovat ustanovení konfederace, nemohl bez souhlasu stavů vypovídat válku, uzavírat příměří a vést mírová jednání. Byl povinen dodržovat práva a výsady jednotlivých zemí a nezasahovat do jejich kompetencí. Bez povolení stavů nemohl uvalovat na obyvatele jednotlivých zemí jakákoliv břemena, například je zatížit dluhy. Zákonodárná iniciativa panovníka byla rovněž omezena. Volba úředníků náležela pouze stavům, které vybraly na každý úřad čtyři kandidáty, ze kterého panovník jednoho potvrdil.⁵³

Soudní moc naopak články konfederace vůbec neřešila, protože dosavadní úprava stavům majícím soudnictví ve svých rukách zcela vyhovovala.⁵⁴

⁵² ADAMOVIČ, K. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Plzeň: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, 2009, 182 p. ISBN 80-738-0179-5. str. 75-76

⁵³ SOUKUP, L., MALÝ, K. - *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské – dvě české ústavy z počátku 17. Století*. In *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 1001 s. ISBN 80-246-1209-7. str. 31-36

⁵⁴ SOUKUP, L., MALÝ, K. - *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské – dvě české ústavy z počátku 17. Století*. In *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 1001 s. ISBN 80-246-1209-7. str. 31-36

3.2.2 SPOLEČNÉ ORGÁNY KONFEDERACE

3.2.2.1 Generální sněm

Generální sněm je již od 14. století v českém státě nejvyšší zákonodárný sbor a jinak tomu není ani v textu České konfederace. V článku č. 27 se hovoří o generální sněmu v souvislosti s volbou panovníka. Dříve byl volen panovník českým zemským sněmem a ostatní země s volbou vyjadřovali pouze souhlas. Tentokrát se na volbě podíleli všechny země konfederace, s tím, že Čechy měli hlas první a poslední. Podrobnější úpravu konání generálního sněmu i sněmů zemských text ústavy neobsahuje, neboť podrobná úprava postavení a kompetence obou sněmů byla kodifikována v zemském právu.

3.2.2.2 Česká dvorská kancelář

Česká dvorská kancelář byla výkonným a správním orgánem konfederace. V čele tohoto úřadu byl kancléř vybíraný z řad evangelíků. Jeho hlavní úkol bylo dbát na to, aby vydané písemnosti jménem krále, které z kanceláře vycházely, neodporovaly právům a svobodám jednotlivých zemí konfederace. Také v ostatních člancích týkajících se české dvorské kanceláře je zvyrazněna suverenita jednotlivých zemí. Článek 43 ukládá kanceláři povinnost postoupit žaloby či podání z jednotlivých zemí příslušné vrchnosti nebo soudu, ze které byla písemnost odeslána. Kancelář mohla ustavit k prošetření některých záležitostí komisi, ve které ale museli být zastoupeni obyvatelé země, kterých se projednávané záležitosti týkají. Obyvatelé jednotlivých zemí si také mohli vybrat, jestli chtějí věc projednat před komisí či před příslušným soudem.⁵⁵

3.2.2.3 Defenzoři

Úřad defenzorů, ochránců víry, byl v Čechách poprvé zřízen v roce 1575 na základě České konfese a obnoven na základě Rudolfova Majestátu z roku 1609. Byl volen protestanskými stavy a zastoupeni zde byli zástupci stavu panského, rytířského i městského. Jejich volbu musel potvrdit panovník.

⁵⁵ ADAMOVIČ, K. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Plzeň: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, 2009, 182 p. ISBN 80-738-0179-5. str. 78-79

I z ústavy České konfederace je patrné pojetí defenzorů jako orgánu chránící protestanskou víru. Úřad defenzorů je dále chápán jako politický orgán s určitými kontrolními pravomocemi. Každá ze zemí konfederace měla své defenzory. Úřad na centrální úrovni tvořil sbor defenzorů těchto jednotlivých zemí. Nezávislost na panovníkovi je dána tím, že defenzoři z jednotlivých zemí neskládali přísahu králi, nýbrž protestanským stavům země, ze které pocházeli. I když Česká konfederace vycházela z principu rovnoprávnosti jednotlivých zemí, i zde je patrné nadřazení defenzorů z Čech nad ostatními. Čeští defenzoři byli oprávněni svolávat generální sněmy při příležitosti volby panovníka. Defenzoři jednotlivých zemí se na základě článku 61 scházeli každý rok k projednání věcí týkajících se jejich země. Vystupovali také jako rozhodci v náboženských sporech. Pokud se ovšem spor týkal protestanské víry u záležitostí týkajících se celého státu, kompetentní k řešení byla rada defenzorů všech zemí, kterou svolávali defenzoři čeští. V naléhavých případech obrany některé země byly kompetentní ke svolání sboru defenzorů defenzoři napadené země.

Sbor defenzorů plnil rovněž úlohu dnešního ústavního soudu. Na sbor se obyvatelé mohli obrátit v případě „útisku“ nebo v případě, když defenzoři jednotlivých zemí spor nedokážou vyřešit. Sbor defenzorů by poté měl sjednat nápravu.⁵⁶

3.2.2.4 Apelační soud

Tento soudní orgán výrazně politické povahy lze také považovat za společný orgán zemí konfederace. Prezidentem tohoto soudu mohl být také pouze z řad protestantů, obdobně jako u jiných nejvyšších zemských úředníků. Apelační radové měli být na základě usnesení generálního sněmu ze srpna roku 1619 „*pocitivý a domácího práva znalí*.“⁵⁷

3.2.3 ORGÁNY JEDNOTLIVÝCH KONFEDEROVANÝCH ZEMÍ

Zemským sněmům, jakožto nejvyšším zákonodárným orgánům na zemské úrovni byly věnovány závěrečné články České konfederace. Podobně jako u generálního sněmu či české dvorské kanceláře chybí i u zemských sněmů podrobnější ustanovení v České konfederaci, jelikož kompetence zemských sněmů byly upraveny již dříve zemským právem. S krajskými sjezdy Česká konfederace nepočítala.

⁵⁶ ADAMOVIČ, K. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Plzeň: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, 2009, 182 p. ISBN 80-738-0179-5. str. 81-82

⁵⁷ ADAMOVIČ, K. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Plzeň: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, 2009, 182 p. ISBN 80-738-0179-5. str. 79

Výkonná a správní moc na zemské úrovni byla uskutečňována zemskými úřady. Na základě článku 3 nesměli v čele těchto úřadů stát cizinci. Nejvyšší úřady měly být také obsazovány pouze z řad evangelíků. *„Dle článku 16 České konfederace měli být soustředěny v rukou evangelíků úřady pražského purkrabího, nejvyššího kancléře, obou purkrabí karlístejných a nejvyššího písaře. Z řad evangelíků byli jmenováni i prezident nad apelacemi, oba podkomoří, hejtman hradu pražského, oba hofrychtéři a mincmistr.“*

3.2.4 NÁBOŽENSKÉ ZÁLEŽITOSTI V ČESKÉ KONFEDERACI

Česká konfederace vycházela z myšlenky náboženské tolerance, která ovšem ve všech záležitostech upřednostňovala evangelíky. Ústava ale přesto počítala s katolickými stavy i s katolickou církví jako se stavem na základě článku 89. Jezuitský řád byl vypovězen ze země a jeho majetek byl konfiskován ve prospěch evangelické církve. Panovník i ostatní stavy měli dle článku 5 zakázáno povolát nebo zavézt nové řády do země a do duchovních úřadů bylo zakázáno dosazovat cizince.⁵⁸

⁵⁸ ADAMOVÁ, K. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Plzeň: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, 2009, 182 p. ISBN 80-738-0179-5. str. 80-84

4 NÁSTUP ABSOLUTISMU PO ROCE 1620

4.1 VÝVOJ V ČESKÝCH ZEMÍCH PO BÍLÉ HOŘE⁵⁹

Prohra na Bílé hoře znamenala zlom nejen v našich národních dějinách, ale i v dějinách správy, do které pronikly některé nové rysy. Vlády ve státě České koruny se po krátké pauze chopili opět Habsburkové, kteří zde nastolili absolutistický režim. Důsledkem byla rovněž refeudalizace našich zemí projevující se upevněním feudálních vztahů. Poddané rolnictvo bylo uvrženo do stavu nazývaného jako zostřené poddanství nebo druhé nevolnictví. Byl nastolen násilně katolicismus a opět byla zrušena náboženská svoboda. Současně to bylo také období, kdy se vytvořily základy kapitalistických výrobních vztahů, základy moderního právního řádu a byly podniknuty první kroky k likvidaci nevolnictví.⁵⁹

4.1.1 POBĚLOHORSKÉ OBDOBÍ

Bělohorskou porážkou českého stavovského povstání byly dány předpoklady k demontáži stavovského zřízení a naopak ke vzrůstu absolutistické moci panovníka. Habsburská dynastie využila vítězství k vytvoření státu i nové správy na absolutistických základech vycházejících z představy o neomezené absolutní moci panovníka. Tento proces byl podporován vydáním Obnoveného zřízení zemského vydaného v roce 1627 pro Čechy a v roce 1628 pro Moravu.

Zpočátku po nastolení absolutistického režimu se ovšem na suverenitě českého státu nezměnilo vůbec nic. Stát České koruny byl ze strany Habsburků i nadále využíván pro mezinárodní politiku nejen ekonomicky a vojensky, ale i diplomaticky, zejména ve prospěch jejich politiky v říši. Neodvislost státu České koruny na říši nebylo třeba nijak obhajovat či bránit, jelikož od vlády Ferdinanda I. jakožto prvního habsburského panovníka u nás drželi Habsburkové buď přímo nebo jejich příbuzní titul císaře římského.

60

⁵⁹ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092. str.118

⁶⁰ MALÝ K, et.al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str.152

4.1.2 PRAGMATICKÁ SANKCE

Předmětem zájmu zahraničních mocností se staly české země v letech 1740-1748. Úmrtí Karla VI. a vymření Habsburků po meči vyvolaly reakci evropských mocností, které usilovaly o rozdělení habsburského dědictví. K moci se tehdy na základě pragmatické sankce z roku 1713 dostala Marie Terezie.⁶¹

Pragmatická sankce byl zákon o nástupnictví v habsburském rodě a pravidlech, podle kterých se řídí. *Karel VI. jí chtěl zabezpečit, aby země soustátí nerozděleně přešly na jeho nástupce, v první řadě dědice mužské, a nebylo-li by těchto, na ženské. Deklarovaly tedy nedílnost habsburské monarchie a zaváděl jednotný nástupnický řád panovnického rodu.*⁶²

4.1.3 OSVÍCENSKÝ ABSOLUTISMUS

Osvícenský absolutismus, jak se běžně označuje panování Marie Terezie a Josefa II., přineslo rozhodující změny v uspořádání českého státu a celé habsburské monarchie. Za těchto panovníků je důsledně budován centralizovaný a téměř všeobjímající systém státní správy. Reformy v oblasti obchodu, řemeslné a manufakturní výroby a pozemkové vrchnostenských vztahů, rozvoj školství a uvolnění náboženských poměrů znamenaly rozvoj zaostávající ekonomiky vůči západním zemím. Vznikaly první komplexní zákoníky upravující občanské a trestní právo společné pro české a rakouské země. Po ne příliš zdařilém trestním zákoníku Marie Terezie vzniká trestní zákoník Josefa II. Tento zákoník zavádí moderní právní principy jako zásadu zákonnosti trestního řízení. Během vlády Marie Terezie zanikly společné instituce zemí koruny české, čímž definitivně končí česká státnost. V procesu budování ucelené a jednoduché centralizované státní správy vedené z Vídně představovaly české úřady přebytečné a komplikující instance.

4.1.4 RAKOUSKÉ CÍSAŘSTVÍ A POLICEJNÍ ABSOLUTISMUS

V první polovině 19. století se také zásadním způsobem mění vnější podoba země. V roce 1806 zaniká svatá říše římská národa německého, za jejíž součást se obecně považovaly i české a rakouské země. Proto už v roce 1804 František I. vyhláší rakouské

⁶¹ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Vyd. 1. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Academia, 2008, 549 s. Novověk, sv. 2. ISBN 978-802-0016-263. str.127

⁶² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství ⁶²Aleš Čeněk, 2008, ISBN 9788073801274. str.191

císařství, které stvrdil osvojením si titulu císaře rakouského. Přes všechna ujištění, že nový titul a název říše nebude na újmu zemím států habsburského soustátí, dochází postupně k dalšímu utužování centralismu a pohlcování státností jednotlivých zemí. Za zaniklou svatou říší římskou vzniká Německý bund – spolek německých států, do kterého přihlásí rakouský císař české země jako své české dědičné země.⁶³

Všechny tyto skutečnosti, mimo jiné i nástupu policejního absolutismu reprezentovaným kancléřem Klemensem Metternichem, vzburcovaly odpor nové české reprezentace. Příslušnost českého státu a národa k zemím německého bundu odmítl definitivně v roce 1848 František Palacký.⁶⁴

4.2 OBNOVENÉ ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ

Základním předpisem, který reguloval všechny hlavní oblasti práva, tedy správní, majetkové i trestní se stalo Obnovené zřízení zemské přijaté roku 1627 v Čechách a roku 1628 na Moravě. Ve vedlejších zemích, na Opavsku a Krnovsku, platilo až do roku 1671 staré moravské zemské zřízení. Bylo vydáno Ferdinandem II. v reakci na porážku stavovského povstání na Bílé Hoře. Tato zemská zřízení po následných úpravách zůstala v platnosti až do roku 1848. Mimo uvedené oblasti státního práva zasahovalo zřízení i do oblasti soudnictví. Čechy byly prohlášeny za dědičné království habsburské dynastie.

Těžkou ránou bylo pro češtinu zrovnoprávnění s němčinou v zemské sféře. Nová šlechta neměla žádnou motivaci a důvod učit se česky, což vedlo k rychlé poněmčení nejen zemské správy. Český úřední překlad Obnoveného zřízení zemského nebyl v roce 1627 v Čechách ani vydán a Moravské zřízení bylo dokonce vyhlášeno německy. Český překlad byl pořízen na základě soukromého požadavku. Od 18. století se čeština u ústředních orgánů používala jen při slavnostních ceremoniálech.⁶⁵

Obnovené zřízení zemské, které má omezit a potlačit moc stavů věnuje velkou pozornost zákonodárné činnosti. Hned v A. IV., který stojí v čele oddílu zvaného *O sněmích, a jak ti držáni býti mají*, stanoví, že svolávání zemských a krajských sněmů je ve

⁶³ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Vyd. 1. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Academia, 2008, 549 s. Novověk, sv. 2. ISBN 978-802-0016-263. str.150

⁶⁴ MALÝ K, et.al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2., str.153-155

⁶⁵ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092. str.118

výhradní moci panovníka a každý, kdo by si takovou moc osvojil, je trestán na cti, hrdle a konfiskaci majetku. Dále zakazuje účastníkům sněmů podávat návrhy sněmovních usnesení bez předchozího souhlasu panovníka. Panovníkovi tak příslušela výhradní zákonodárná pravomoc.⁶⁶

Co se týče úpravy moci výkonné, je Obnovené zřízení zemské poměrně skromné. Je to dáno tím, že nemění strukturu zemských úřadů. Tyto instituce sice zůstaly zachovány, ale hlavní váha konečného rozhodnutí byla posunuta směrem k panovníkovi a jeho úředníkům. Ze stavovských zemských úředníků se stali vykonavatelé panovníkovi vůle, tedy královští úředníci. Byla také posílena pravomoc královské dvorské kanceláře, která byla v roce 1624 přesunuta do Vídně.

V soudnictví jsou zavedeny podstatné změny k posílení panovníkovi moci. Zavádí se podřízenost soudců panovníkovi, který je nejen jmenuje a přijímá jejich přísahu, může je ale i odvolat a trestat v případě neplnění svých povinností. Zemský soud ztratil svou suverenitu, neboť nejvyšší odvolací instancí se stal sám panovník.⁶⁷

Náboženská svoboda byla potlačena a katolictví bylo prohlášeno za jediné povolené náboženství. To se projevuje nejen odchodem protestanského obyvatelstva a inteligence českých zemí, ale i znovuuvedení duchovního stavu na zemský sněm. Posléze se zde stává hlavní a rozhodující složkou.

Vydáním Obnoveného zřízení zemského vyvrcholil boj započatý již před sto lety Ferdinandem I. mezi evangelickými stavy a Habsburky o charakter českého státu. I když zřízení formálně nerušilo samostatnost a poměry v českých zemích, znamenalo díky absolutní moci panovníka a likvidace stavovské monarchie faktický zánik dosavadního samostatného českého státu. Definitivně končí česká státnost až v polovině 18. století za tereziánských centralistických reforem.⁶⁸

⁶⁶ VESELÝ, Z. *Dějiny českého státu v dokumentech*. 2. rozšířené a upravené vyd. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Epoque, 2003, 549 s. Novověk, sv. 2. ISBN 978-808-6328-263. str.160-172

⁶⁷ SOUKUP, L., MALÝ, K. - Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské – dvě české ústavy z počátku 17. Století. In *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 1001 s. ISBN 80-246-1209-7. str. 33-36

⁶⁸ VESELÝ, Z. *Dějiny českého státu v dokumentech*. 2. rozšířené a upravené vyd. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Epoque, 2003, 549 s. Novověk, sv. 2. ISBN 978-808-6328-263. str.160-172

4.3 SPRÁVNÍ REFORMY MARIE TEREZIE

Postupné centralizační snahy Habsburků vyvrcholily za vlády Marie Terezie. V rámci reformy státní správy realizované slezským hrabětem Fridrichem Vilémem Haugwitzem došlo ke zrušení české dvorské kanceláře v roce 1749. Kromě dlouhodobé snahy o další omezení vlivu stavů, vycházela tato reforma zejména ze snahy zefektivnit fungování státní správy tak, aby byla schopná shromáždit finance na boje s Pruskem ve 40. letech 18. století. Ještě v roce 1742 zřídila dvorskou a státní kancelář pro vedení jednotné zahraniční politiky a v roce 1745 centralizovala vojenské úřady do nové Dvorské válečné rady.⁶⁹

Základní princip reformy vedené Fridrichem Haugwitzem spočíval v oddělení správních a soudních záležitostí. Namísto obou dvorských kanceláří byl pro soudní záležitosti a správu soudnictví zřízen Nejvyšší soudní úřad. Tomuto úřadu byly podřízeny i zemské a apelační soudy. Pro otázky politickosprávní a finanční vzniklo ředitelství vnitřních záležitostí, takzvané Direktorium.⁷⁰ Tento úřad převzal agendu zrušené české a rakouské kanceláře, čímž vznikl jednotný a nejvyšší politický a fiskální úřad pro takzvané německé dědičné země. Stavové z českých, moravských a rakouských zemí byli zbaveni moci a jednotlivé země Koruny ztratily svojí dosavadní samostatnost, protože krajská i zemská správa byla definitivně podřízena rakouské centrální administrativě.

Na této situaci nic nezměnilo ani zrušení Direktorie a jeho nahrazení opět rakousko-českou dvorskou kanceláří z důvodů velkých nákladů na provoz Direktorie. Duší těchto reforem již nebyl stárnoucí Haugwitz, ale nově jmenovaný státní kancléř Václav Antonín Kounic. Na zemské úrovni zavedl gubernia, jenž převzala veškerou politickou a berní správu v Čechách. Princip předchozích reforem, totiž důsledné oddělení justice od politické a finanční správy a likvidace stavovských korporací byl již do budoucna důsledně zachován. Ze společných orgánů zemí Koruny české přečkal vládu Marie Terezie jen úřad nejvyššího mincmistra s minimálními pravomoci. I ten byl však záhy zrušen v rámci reformy Josefa II.⁷¹

⁶⁹ VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. 2. rozšířené a upravené vyd. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Lidové noviny, 2002, 495 p. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny), sv. 2. ISBN 80-710-6491-2. str.346-347

⁷⁰ SVITÁK, Z. *Z počátků moderní byrokracie*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2011. 587 s. ISBN 978-80-864488-91-2

⁷¹ SCHELLE, K. aj. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 314 s. ISBN 978-80-7380-203-5

5 ČESKÉ ZEMĚ 1848 AŽ 1918

5.1 ÚSTAVNÍ VÝVOJ

Do roku 1848 byla habsburská monarchie na základě oktrojovaného Obnoveného zřízení zemského vydaného Ferdinandem II. absolutistickým státem a české země byly spravovány odpovídajícím způsobem. Přes četné snahy české šlechty o zmírnění a revizi zřízení během 1. pol. 18., se jeho ustanovení udržela v platnosti až do revolučního roku 1848 (známého také jako „Jaro národů“). Události tohoto roku (nepokoje ve Vídni, Uhrách i Praze) přinutily rakouského císaře Ferdinanda I. k četným ústupkům a zmírněním absolutistického zřízení.⁷²

Národnostní a sociální rozpory, které hýbaly společnostmi napříč celou Evropou, měly zásadní vliv na vnímání podílu nejširších vrstev společnosti na politické moci. Prvotním a nejdůležitějším impulsem pro nadcházející změny bylo povstání ve Vídni ve dnech 13.-15. března 1848, které si vyžádalo několik desítek mrtvých, a po nichž byl přinucen odstoupit ze své funkce všeobecně neoblíbený Klemens Menzel von Metternich. Spolu s tím císař přislíbil vydání ústavy a zaručení občanských svobod.⁷³⁷⁴

Následně byla císařem jmenována ministerská rada v čele s Františkem Kolovratem a dvorské ústřední úřady a dvorské kanceláře se přeměnily na oborová ministerstva zřízená na základě monokratického principu. V jejich čele pak stanula ministerská rada rozhodující kolegiálním způsobem.⁷⁵

Uherský sněm přijal dne 18.března 1848 ústavu, kterou císař potvrdil 11. dubna. Z habsburské monarchie se tak stala personální unie spojená jen osobou panovníka.⁷⁶

⁷² BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny zemí koruny české II.* 4. vyd. Praha: Paseka, 1992, 328 s. ISBN 80-718-5097-7.str.89

⁷³ BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny zemí koruny české II.* 4. vyd. Praha: Paseka, 1992, 328 s. ISBN 80-718-5097-7.str.87

⁷⁴ PINC, Z. *Demokracie a ústavnost.* 2., rozšíř. vyd. V Praze: Karolinum, 1999, 302 s. ISBN 80-718-4868-9.s.38-39

⁷⁵ Ministerská rada se skládala z ministra zahraničních věcí a císařského domu, ministra vnitra, ministra práv, ministra financí a ministra války. V čele rady byl ministr-prezident jmenovaný panovníkem.

⁷⁶ Bratislavská marcová ústava. Jde o označení několika ústavních zákonů, z nichž nejdůležitější byl přijat 18.března 1848. Upravovala občanská práva a svobody, svobodu náboženskou, rovnost všech občanů před zákonem, odpovědnost ministrů vykonávajících moc výkonnou či zbavení šlechtického privilegia neplatit daně. Formálně byla zrušena vydáním Stadionovy ústavy v březnu 1849.

5.1.1 PILLERSDORFOVA ÚSTAVA

Pillersdorfova ústava (nazvaná podle jejího autora ministra vnitra Franze von Pillersdorfa), známá též jako Dubnová ústava, byla vydána panovníkem Ferdinandem I. dne 25. dubna 1848 ve Vídni. Šlo o ústavu oktrojovanou, tj. vyhlášenou z rozhodnutí panovníka bez předchozího projednání v zákonodárném sboru. Jednalo se o první rakouskou ústavu, která měla platit pro všechny habsburské državy kromě Uher, Chorvatska a Lombardsko-Benátska.⁷⁷

Nebylo tajemstvím, že narychlo připravená a odborné kritice nepodrobená ústava, měla sloužit hlavně k umlčení revolučních liberálních požadavků. Výsledkem prací byl proto kompilát z cizích ústav. Nejvíce patrný je přitom vliv ústavy belgické z roku 1831.

Z hlediska českého státního práva však znamenala zklamání, neboť byla centralistická a českým zemím přiznávala jen omezenou autonomii. Moc zákonodárná byla svěřena říšským orgánům a provinciálním sněmům zůstalo jen rozhodování o věcech regionálního významu (pokud ovšem již nebyly upraveny na říšské úrovni). Přes proklamovanou nedělitelnost konstituční monarchie neplatila pro celou habsburskou říši, což v českých kruzích vyvolávalo značný odpor.⁷⁸

Nerespektovala sliby z prvního ani z druhého kabinetního listu, jenž císař Ferdinand I. vydal v březnu a dubnu, ve kterých přislíbil jazykovou rovnoprávnost, svolávání českého zemského sněmu, stanovení zásad voleb, zřízení nejvyšších odpovědných úřadů Českého království, právo petiční a právo shromažďovací a spolčovací.⁷⁹

Rozdělena byla do 7 částí, v nichž podrobně upravovala postavení císaře, občanská a politická práva občanů, vládu, říšský sněm a zemské sněmy. Podstatný význam měla formulace několika zásad rakouského ústavního práva, které se uplatnily i v budoucnu. Je to kupříkladu koncepce historických zemí habsburské říše jako pouhých provincií či dvoukomorový Říšský sněm (Poslanecká sněmovna a Senát). Císaři byla svěřena rozsáhlá

⁷⁷ SCHELLE, K. TAUCHEN, J. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.18

⁷⁸ ADAMOVIČ, K. SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8.s.254

⁷⁹ ADAMOVIČ, K. SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8.s.251-253

pravomoc. Omezen byl pouze v zákonodárství nutnou spoluúčastí sněmu a v moci nařizovací spolupodpisem příslušného ministra.⁸⁰

Formulovány a zakotveny byly též demokratické svobody, a to svoboda osobní, náboženská, svoboda tisku, ochrana listovního tajemství, národnostní rovnoprávnost, či ústnost a veřejnost soudního řízení.⁸¹

Zachována byla převaha velkostatkářů (feudálů), neboť v horní sněmovně tvořili většinu. Značná kritika se snesla na nespravedlivý volební řád, který upíral volební právo dělnictvu.

Původní cíl, tedy uklidnit revoluční nálady vydáním ústavy, se nepovedl. Veřejnost naopak byla značně pobouřena a po protestech, které vyvrcholily ve dnech 13.-15. května, byl vídeňský dvůr dokonce nucen utéct z Vídně do Innsbrucku. Pillersdorfova ústava byla po mnoha dohadách nejdříve panovníkem označena za provizorní a nedlouho poté návrh stáhl úplně. Nikdy proto nenabyla platnosti.⁸²

5.1.2 KROMĚŘÍŽSKÁ ÚSTAVA

Pillersdorfova ústava, přestože nikdy nevstoupila v platnost a v praxi se nepoužila, byla předpokladem pro svolání Ústavodárného říšského sněmu, jenž zasedal od července 1848 do března 1849 nejprve ve Vídni a poté v Kroměříži. Jednání byla často bouřlivá, poněvadž sněm byl značně politicky diferenciován (zastoupena byla pravice, levice i politický střed). K největším sporům docházelo mezi zastánci centralismu a federalizace.

Výsledkem práce tohoto sněmu, jehož se účastnil i František Palacký (návrh federačního principu) či František Ladislav Rieger (občanská práva), byl návrh ústavy, jehož koncepce byla do značné míry ovlivněna americkou ústavou z roku 1791 a její zásadou, že každý člověk je svobodný a má stejné právo rozmnožovat své blaho, a to hmotné i duševní. Patrné jsou pochopitelně revoluční liberální požadavky, tj. například rovnost před zákonem, zrušení trestu smrti a trestů tělesných, zrušení šlechtictví, ústnost a veřejnost soudního řízení, zavedení porotního soudnictví, ochrana svobody domovní,

⁸⁰ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.19

⁸¹ Významnými lidskoprávními dokumenty, které měly vliv na vývoj nejen této ústavy, byly: Virginská deklarace práv z roku 1776, Prohlášení nezávislosti ze 4. července 1776 ve Philadelphii a francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1789.

⁸² VEBER, Václav. *Kronika Českých zemí*. 1. vyd. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Fortuna Print, 1999, 727 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny), sv. 2. ISBN 80-861-4433-X.

listovní tajemství, právo petiční/stěhování/shromažďovací/spolčovací, svoboda svědomí/vyznání a církví/tisku/vyučování, zrušení lenních vztahů a ochrana vlastnictví a zavedení obligatorního sňatku civilního.

Návrh počítal s konstituční monarchií v čele s císařem neodpovědným z výkonu své moci, jenž by byl vybaven rozsáhlými právy. Zákonodárná moc měla být představována dvoukomorovým říšským sněmem (Komora lidu, Komora zemí). Dále byly zakotveny sněmy zemské a krajské a obecní samospráva. Soudní moc měla být zcela nezávislá.⁸³

Kroměřížská ústava z roku 1849 nikdy nevešla v platnost, neboť byl sněm rozeznán dříve (7.března 1849) než ji stačil schválit. Na trůn nastoupil František Josef I. (synovec dosavadního císaře Ferdinanda V.), který se sice zavázal k dodržování ústavnosti, ale v praxi se brzy ukázalo, že to byl závazek pouze účelový. V situaci, v jaké se nacházel, si totiž protesty dovolit nemohl (nepokoje v Uhrách, obnova rakouského panství v severní Itálii). Postupně však bylo stále jasnější, že vývoj k upevňování konstitucionalismu nespěje. Ve chvíli, kdy se vídeňská vláda již cítila dostatečně silná, aby potlačila revoluční myšlenky v monarchii, byl kroměřížský sněm rozeznán.⁸⁴⁸⁵

5.1.3 MORAVSKÁ ZEMSKÁ ÚSTAVA

Za zmínku jistě stojí i Moravská zemská ústava schválená v září 1848 moravským zemským sněmem. Markrabství moravské bylo prohlášeno za součást habsburské monarchie s rozsáhlou autonomií a samosprávou. Uspořádání zemských orgánů respektovalo princip dělby moci. Moc zákonodárná a výkonná měla být vykonávána zemskými orgány v součinnosti s panovníkem. Moc soudní pak měla být zcela nezávislá a podrobená jedině autoritě, zákonu.

⁸³ *Kroměřížský sněm 1848-1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě: sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference konané v rámci oslav 150. výročí říšského sněmu v Kroměříži 14.-16. září 1998 v Kroměříži.* Kroměříž: [s.n.], 1998. 490 s., obr. příl.s.25-29

⁸⁴ TESKA, Vojtěch. *Kroměřížský sněm a tzv. kroměřížská ústava.* Praha, 2007. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/UKSESSIONC7E4044EB070B08562793D70BCA409AB/zzp/detail/8001008664/?lang=en&file=8800019167>. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

⁸⁵ ADAMOVIČ, Karolína., SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích.* Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8.s.255-261

Tuto ústavu mělo potvrdit říšské shromáždění a panovník. Ti se však návrhem z důvodu odlišné představy o postavení jednotlivých zemí v říši vůbec nezabývali a úsilí moravského sněmu přišlo nazmar.⁸⁶

5.1.4 STADIONOVA ÚSTAVA

Dne 7. března 1849 byla Františkem Josefem I. vydána druhá rakouská oktrojovaná ústava, tzv. Stadionova (dle tehdejšího ministra vnitra Franze Serepha von Stadion) či Březnová. Stala se argumentem pro rozehnutí kroměřížského sněmu. Panovník však touto dobou vládl již téměř neomezeně (o ústavnosti proto v této době mluvit nemůžeme). Byla to první ústava pro celou habsburskou říši (tzn. i včetně Uher), princip federace byl opuštěn a nadále se počítalo s jednotným státním celkem všech habsburských území. Zavedena byla důsledná centralizace a nebyl činěn rozdíl mezi zeměmi českými a rakouskými.

Stadionova ústava se dělí na 16 částí. Odvolává se na *Pragmatickou sankci* a zakotvuje dědičnou monarchii v čele s císařem, který je posvátný, neporušitelný a neodpovědný.

Moc výkonná je celá v rukou samotného císaře, jenž ji vykonává prostřednictvím svých ministrů, které jmenuje i odvolává. Císař je velitelem branné moci, vyhláší válku, vyhláší zákony (zde je omezen podpisem příslušného ministra, kterého ovšem může kdykoliv odvolat), udílí šlechtické tituly, vyznamenání, řády atd. Zřízena je Říšská rada, což je císařem jmenovaný poradní orgán.

Moc zákonodárnou vykonává císař spolu s Říšským sněmem. Dolní sněmovna je volena na zemských sněmech, přičemž každá země má dva poslance. Zbytek členů dolní sněmovny je volen podle vysokých censů z nejbohatších vrstev. Horní sněmovnu jmenuje celou císař.

Moc soudní má být dle Březnové ústavy nezávislá, nesaditelná a neodvolatelná. Nově je zřízen Říšský soud, jenž byl svou povahou blízký našemu dnešnímu Ústavnímu soudu. Řešit měl spory ústavního charakteru mezi zeměmi a korunou, spory o uplatňování politických práv, politické delikty ministrů nebo případy velezrady a spiknutí proti císaři.

⁸⁶ SCHELLE, Karel. *Moravské zemské zřízení (zemská moravská ústava) 1848 až 1918*. In *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006. s. 451 – 467, 16 s. ISBN 80-246-1209-7.

Zakotveno je dále jednotné občanství, jednotný právní řád, rovnost před zákonem a nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Upravena je též obecní samospráva. Pro rakouské země mimo Uher je současně vydána listina základních občanských práv, v níž se počítá se svobodou vyznání, vědy a vyučování, tisku, slova, zákazem cenzury, právem petičním, svobodou shromažďovací a spolčovací, nedotknutelností osoby, svobodou domovní či ochranou listovního tajemství. Všechny formy poddanství byly zrušeny. Je však nutné dodat, že tato práva bylo možno zásahem vlády pozastavit.⁸⁷ Faktickým důsledkem vydání této oktrojované ústavy byl zánik českého státu. Místo něj fungovaly jednotlivé země jakožto rakouské provincie.

Stadionova neboli Březnová ústava nenabyla účinnosti a stala se dalším rakouským právním textem, který je dodnes připomínán, aniž by měl na praxi jakýkoliv vliv. Jen některá její ustanovení byla provedena patenty a ministerskými nařízeními. Zrušena byla tzv. Silvestrovskými patenty dne 31. prosince 1851.⁸⁸⁸⁹

5.1.5 SILVESTROVSKÉ PATENTY

Silvestrovské patenty císaře Františka Josefa I. z 31. prosince 1851 znamenaly zakotvení absolutismu v habsburské říši. Stadionova neboli Březnová ústava byla suspendována, rušila se též občanská práva a státní orgány. V tomto období působí z vysokých státních orgánů jen poradní orgán císaře, tj. Říšská rada.

Zavedeno je trojinstanční soudní řízení, odstraněna veřejnost procesu, zrušeny poroty a zaveden státní zástupce pro trestní věci.⁹⁰

Za pozitivní lze označit potvrzení zrušení roboty a poddanství a ideu rovnosti před zákonem.⁹¹

Období po vydání tří silvestrovských patentů běžně označujeme jako neoabsolutismus či podle tehdejšího ministra vnitra Alexandra Bacha jako bachovský absolutismus. V duchu přísného centralismu byla pronásledována demokratická a národní

⁸⁷ ADAMOVI, Karolina., SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8.s.264-267

⁸⁸ Císařský patent ze dne 10.ledna 1852.Částka II.Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1852&page=1381&size=45>

⁸⁹ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.21-22

⁹⁰ ADAMOVI, Karolina., SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8.s.268-270

⁹¹ Rakousko-Uhersko. 2. Císařský patent. In: Vídeň, 1851, II. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1852&page=1381&size=45>

hnutí. Svou moc režim opíral o represivní složky: početnou armádu, uniformovanou i tajnou policii. Po uzavření konkordátu se k vlivu dostává též katolická církev. Zaveden byl koordinační princip, tzn. že právní život byl přesně rozdělen pod pravomoc světskou a duchovní.⁹²

Z našeho hlediska je důležité zmínit vznik řady významných právních předpisů, které ovlivňovaly život v českých zemích. Jde např. o sérii trestních zákonů⁹³, horní zákon z roku 1854, živnostenský řád z roku 1859, spolkový patent z roku 1852, směnečný patent z roku 1850 ad.

5.1.6 ŘÍJNOVÝ DIPLOM

Koncem padesátých let 19. století dochází k postupnému konci období, tzv. bachovského absolutismu, a to v důsledku nepříznivé situace na domácím i mezinárodním poli. Neúspěšná válka v Itálii (porážka u Solferina a Magenty) spolu se špatnou finanční situací vedla císaře 15. července 1859 k odvolání symbolu předchozích let: ministra spravedlnosti a vnitra Alexandra Bacha. Spolu s ním byl odvolán též policejní ministr Johann Kempen. Období absolutismu je podáváno jako nutnost a nikoliv jako chyba. Přesto dochází k příslibu reforem a liberalizace a k ohlášení konce absolutismu. Císařským manifestem „K mým národům“ a následným vydáním Říjnového diplomu dochází k obnovení ústavnosti.⁹⁴

Říjnový diplom byl vydán dne 20.10. 1860. Za právní základ monarchie považuje Pragmatickou sankci z roku 1713 a připouští federalizaci na základě historických tradic. Vyzvednuta je úloha zemských sněmů a parlamentarismus. Zemským sněmům a Říšské radě se přiznává podíl na moci zákonodárné. Říšská rada má v kompetenci věci celostátní, a to především finanční povahy (peněžnictví, clo, obchod...). V českých zemích byl Říjnový diplom kladně přijat, poněvadž umožňoval obnovení historických práv České Koruny. Vůdčí osobností těchto změn byl ministr spravedlnosti Anton von Schmerling, který připravil osnovu již třetí oktrojované ústavy, pro kterou se podle něj vžil název Schmerlingova (někdy označovaná též jako Únorová).⁹⁵

⁹² BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny země koruny české II.* 4. vyd. Praha: Paseka, 1992, 328 s. ISBN 80-718-5097-7, str. 94-97

⁹³ Trestní zákon č. 117/1852 ř.z., Výpraskový patent (Prügelpatent) z r. 1854, Trestní řád z r. 1850.

⁹⁴ *Kronika Českých zemí.* 1. vyd. Praha: Fortuna Print, 1999. ISBN 80-861-4433-X, s. 501

⁹⁵ ADAMOVIČ, Karolína., SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích.* Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8, s. 271-2

5.1.7 SCHMERLINGOVA ÚSTAVA

Schmerlingova nebo také Únorová ústava byla vyhlášena 26.2. 1861. Šlo o ústavu polylegální (skládající se z více dokumentů) skládající se ze tří patentů (č.20-22/1861 ř.z.) s platností pro celou monarchii. Opět se jednalo o ústavu oktrojovanou. Příznačný je fakt, že ani tato ústava neopustila jisté centralistické tendence, neboť byla omezena moc zemských sněmů ve prospěch říšského zastupitelstva.

V ústavě je v duchu Říjnového diplomu naznačena možnost dualistického uspořádání, a to rozlišením tzv. *užší* (jen zástupci rakouských zemí) a *širší* (zástupci Rakouska i Uher) říšské rady, což se později stalo ústavněprávním základem Rakouska-Uherska.

Moc zákonodárná byla svěřena říšskému zastupitelstvu a císaři v okruhu všech záležitostí, které nebyly výslovně svěřeny zemským sněmům. Panovník mohl vydat právní předpis ze své moci výkonné (nutná kontrasignace) či nařízení. Nemohl však již ukládat břemena, měnit daně a státní základní zákony a zastavovat a prodávat státní majetek. Zemské sněmy pak měly zákonodárnou pravomoc v oblasti zemědělství, veřejných prací, dobročinnosti, zemských rozpočtů a v provádění říšských zákonů zákony zemskými (oblast církve, školství a obcí). Zemské sněmy byly orgány místní samosprávy. Jejich předsedou byl v Čechách zemský maršálek, na Moravě zemský hejtman.

Výkonnými orgány byly zemské výbory, které měly na starost správu zemského majetku a dohled nad samosprávou nižších územních celků. Volily také poslance do Sněmovny poslanců. Zaveden byl tzv. zájmový systém, který voliče rozčlenil do 4 kurií: velkostatkářské, obchodních a živnostenských komor, měst a venkovských obcí. Tento způsob zabezpečoval, že v říšském zastupitelstvu byly zastoupeny zájmy, které potřebovala vláda. Existovala zde snaha o to, aby poslanci byli odpoutáni od svých lokálních zájmů a od zemských sněmů nedostávali žádná doporučení. Součástí ústavy byly volební řády do 15 zemských sněmů, které preferovaly německé měšťanské strany.⁹⁶

Únorová ústava nezakotvuje občanská práva, odpovědnost ministrů, ochranu národnostních práv ani poslaneckou imunitu.⁹⁷ Ústava byla v českých kruzích přijata s rozpaky. Na jednu stranu ani zdaleka neodpovídala českým představám a požadavkům, na druhou však přinesla určitý prostor pro další vyjednávání o postavení českých zemí

⁹⁶ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.25-28

⁹⁷ Historie parlamentarismu a české ústavnosti[online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=697>

v rámci habsburské monarchie. Po období absolutismu tedy přišla nedokonalá, ale přesto vítaná změna.

Volby v dubnu 1861 velmi názorně ukázaly nedostatky nové úpravy. Němci získali výraznou většinu a Češi byli utlačováni. Jejich návrh na revizi volebního zákona byl Němci z pochopitelných důvodů odmítnut. Změna volebního systému se tak stala zásadním tématem českých poslanců po celou dobu trvání habsburské monarchie. Čeští zástupci zvolili cestu tzv. *pasivní rezistence*, jejíž výsledky však byly mírně řečeno neuspokojivé.⁹⁸

S pádem bachovského absolutismu ožil starý spor mezi federalisty, reprezentovanými např. Františkem Palackým, Ladislavem Riegrelem či bratry Grégrovými, a centralisty, kteří pocházeli ze šlechtických, německých a rakouských kruhů. Rakousko-Uherské vyrovnání tento spor později na čas zcela zastavilo.

Toto období pro českou politickou reprezentaci nebylo nikterak úspěšné. Jinak tomu bylo u politiky maďarské, jež slavila o poznání větší úspěchy. Jednáním mezi představiteli uherského sněmu a vídeňskou vládou se na počátku roku 1867 dospělo k politické dohodě o novém rakousko-uherském soustátí. Císař se dal korunovat uherským králem a zvláštním reskriptem ze 17. února obnovil uherskou ústavu a jmenoval uherskou vládu.⁹⁹

Tzv. rakousko-uherské vyrovnání mělo za následek rozpad habsburské monarchie na dvě části: Předlitavsko a Zalitavsko. Společný byl na základě pragmatické sankce panovník, zahraniční věci, vojenství a finance (pokud se týkaly těchto tří záležitostí).

Společnými orgány byly (kromě císaře): ministerstvo vojenství, zahraničních věcí a financí a tzv. delegace (myšlené jako společné, nepřímo volené zastupitelstvo). Rakousko a Uhersko se na financování společných záležitostí podílely na základě ujednaných smluv a uzavřely mezi sebou celní a obchodní spolek.

Výše uvedené se českým zástupcům nezamlouvalo, neboť tím zásadně byla narušena jejich snaha o federalizaci. Snaha zvrátit toto rozdělení však byla předem odsouzena k neúspěchu. Program ve změněných podmínkách byl vyjádřen v dokumentu Česká deklarace z roku 1868.¹⁰⁰

⁹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: snahy a tužby národního obrození*. Praha: Melantrich, 1969, 271 s. České myšlení, sv. 2.s.188-190

⁹⁹ *Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku: sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání*. Vyd. 1. Editor Karel Schelle, Ladislav. Vojáček. Ostrava, 2007, 162 s. Právo (Key Publishing). ISBN 978-808-7071-489.s.5-24

¹⁰⁰ *Kronika Českých zemí*. 1. vyd. Praha: Fortuna Print, 1999. ISBN 80-861-4433-X.s.519

5.1.8 PROSINCOVÁ ÚSTAVA

Završením ústavního vývoje Rakouska (tudíž i v českých zemích) bylo vydání v pořadí již čtvrté rakouské ústavy 21. prosince roku 1867 všeobecně nazývaná, Prosincová. Platila na území celé monarchie až do jejího pádu v roce 1918. Na rozdíl od předchozích oktrojovaných ústav byla Prosincová ústava řádně schválena zastupitelským sborem, tedy Říšskou radou. Nejpodstatnější ústavněprávní změnou bylo samozřejmě rozdělení dosavadní monarchie na dvě části, Rakousko a Uhersko.¹⁰¹

Opět se jedná o ústavu polylegální, neboť její jádro tvoří šest ústavních zákonů.

Byly to:

1. Zákon č. 141/1867 ř.z. ze dne 21. prosince 1867 o říšském zastupitelstvu.

Pravomoc říšské rady vymezena taxativně. Generální zákonodárná pravomoc v kompetenci zemských sněmů. Říšská rada má i kontrolní kompetenci, a to ve věcech určitých vládních aktů panovníka či státního závěrečného účtu. Kritizovaný kuriový systém zůstal v platnosti, počet poslanců i způsob jejich volby rovněž. Počet členů panské komory zůstal neurčen.

2. Zákon č. 142/1867 ř.z. ze dne 21. prosince 1867 o všeobecných občanských právech obsahující katalog základních práv občana v Rakousku.

Rovnost před zákonem, rovný přístup ke státním úřadům, volnost stěhování i vystěhování, svoboda osobní, listovní a právo petiční, právo shromažďovací a spolčovací (zakotvené již před vydáním ústavy), svoboda slova, tisku, víry, vědy a volby povolání; ochrana národností a soukromého vlastnictví.

3. Zákon č. 143/1867 ř.z. ze dne 21. prosince 1867 o zřízení říšského soudu.

Nově zřízený soud se sídlem ve Vídni v čele s předsedou, jeho náměstkem, dvanácti členy a čtyřmi náhradníky, který měl rozhodovat o kompetenčních konfliktech a sporech ve veřejnoprávních záležitostech mezi institucemi a o stížnostech občanů na případné zkrácování ústavou zaručených politických práv.

¹⁰¹ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.28-31

4. *Zákon č. 144/1867 ř.z. ze dne 21. prosince 1867 o soudcovské moci.*

Zaručuje se nezávislost soudců, veřejnost procesního řízení, pro určité delikty se zavádějí porotní soudy a zajišťuje se oddělení od výkonné administrativní moci.

5. *Zákon č. 145/1867 ř.z. ze dne 21. prosince 1867 o vykonávání vládní moci.*

Císař se zde vymezuje jako „posvátný, nedotknutelný a neodpovědný“. Panovník byl formálně vázán přísahou, že bude dodržovat platné zákony. Dozvuk panování „z vůle Boží“ je zde přesto jasně patrný.

6. *Zákon č. 146/1867 ř.z. ze dne 21. prosince 1867 o společných záležitostech všech zemí habsburské monarchie.*

Vlastní vyrovnávací zákon.

Tyto zákony byly během roku 1868 doplněny ještě o tzv. májové zákony. Byly to:

1. *Zákon č. 47/1868 ř.z. ze dne 25. května o manželském právu*
2. *Zákon č. 48/1868 ř.z. ze dne 25. května o vztahu školy a církve*
3. *Zákon č. 49/1868 ř.z. ze dne 25. května o interkonfesijních vztazích občanů*

Bylo zrušeno prioritní postavení katolické církve, do té doby upravené výše zmíněným konkordátem.¹⁰² Z Předlitavska se tak na základě těchto zákonů stal spolkový stát složený ze 7 zemí. Zakotvena byla konstituční monarchie, dělba moci a garantována byla základní lidská práva a politické svobody.¹⁰³

V Prosinčové ústavě k nelibosti mnohých však stále přetrvávaly jisté feudální přežitky. Pojetí, moc a mimořádné postavení panovníka již v této době bylo přinejmenším zvláštní. Další kritizovanou záležitostí byla existence Panské sněmovny a její obsazování (určení rodem, hodností nebo určení panovníkem) a existence institutu šlechtictví.

Prosinčovou ústavou byl tedy ústavněprávní vývoj v Předlitavsku završen.¹⁰⁴

¹⁰² SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.28-31

¹⁰³ ADAMOVÁ, Karolína., SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8.s.275-277

¹⁰⁴ ŠAFÁŘ, Daniel. *Ústavní vývoj od roku 1848 do roku 1918* [online]. Brno, 2006 [cit. 2014-03-24]. 44 l. Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/108721/pravf_b/Ustavni_vyvoj_od_roku_1848_do_roku_1918_na_nasem_uzemi_PREP_RACOVANO.pdf. Bakalářská práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

5.2 PRÁVNÍ ÚPRAVA OBČANSKÝCH PRÁV A SVOBOD V LETECH 1848 – 1918

Na ústavní zakotvení základních práv a svobod měly zásadní vliv tehdejší přirozenoprávní teorie, které prosazovaly poměrně široký katalog práv a svobod jednotlivce. Vzorem pro první ústavu, která měla platit v českých zemích, byla ústava belgická z roku 1831. Dubnová či Pillersdorfova ústava z roku 1848 tedy formulovala a zakotvila osobní, domovní a náboženskou svobodu, svobodu slova a tisku, listovní svobodu, petiční právo, volnost pohybu, spolčovací právo, ústnost a veřejnost soudního řízení, národní rovnoprávnost či svobodnou volbu živnosti.¹⁰⁵ Jak již bylo řečeno, tak Pillersdorfova ústava nikdy nevešla v platnost.¹⁰⁶

Občanským právům a svobodám se podrobně věnovalo ústavodárné shromáždění z roku 1848. Přední roli v něm hrál český politik František Ladislav Rieger, který se při tvorbě ústavního návrhu nechal inspirovat francouzským Prohlášením práv člověka a občana z 26.8. 1789. Ve výsledném návrhu byl pak patrný vliv ústavy belgické z roku 1831, jež v té době sloužila za vzor i ústavám v jiných zemích. Kromě individuálních práv návrh zaručoval rovnoprávnost národů a základní práva obcí jako samosprávných korporací.

Kroměřížským návrhem se nechali inspirovat tvůrci ústavy Stadionovy neboli Březnové roku 1849. Samozřejmě se do ní nedostaly nejradikálnější formulace jako např., že moc vychází z lidu nebo zrušení trestu smrti.

Listina základních občanských práv, vydaná k ústavní listině, ve 13 paragrafech zakotvila svobodu vyznání, vědy a vyučování, tisku, slova, zákaz cenzury, právo petiční, svobodu shromažďovací a spolčovací, nedotknutelnost osoby, svobodu domovní a ochranu listovního tajemství. V §12 byla ovšem možnost, aby vláda výkon těchto práv a svobod pozastavila v době války či vnitřních nepokojů.

Za bachovského absolutismu byla ústava zrušena Silvestrovskými patenty a výslovně byla potvrzena jen rovnost občanů před zákonem a zrušení poddanství a roboty.

¹⁰⁵ ZIMEK, Josef. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1354-0.s.11

¹⁰⁶ KALOUSEK, Josef. *České státní právo*. V Praze, 1871.s.551

Odstraněna byla veřejnost ústního řízení, byly zrušeny poroty a zaveden státní zástupce jako žalobce v trestních věcech.¹⁰⁷

Schmerlingova, neboli Únorová ústava z roku 1861 úpravu občanských práv neobsahovala, neznala odpovědnost ministrů ani ochranu národnostních práv. Poslanci říšské rady se proto snažili upravit základní občanská práva a svobody jednotlivými zákony. Jejich činnost však byla spíše neúspěšná. Do vydání Prosincové ústavy v roce 1867 se podařilo prosadit jen z.č. 6/1863 ř.z., tiskový zákon, z.č. 87/1862 ř.z., zákon o svobodě osoby a z.č. 88/1862 ř.z., zákon na ochranu domovního práva. Až později byl schválen z.č. 134/1867 ř.z., zákon o právu spolčovacím a ž.č. 135/1867 ř.z., zákon o právu shromažďovacím.

Ucelený katalog občanských a lidských práv, který v praxi fungoval a na nějž navázal právní řád prvorepublikový, obsahovala až Prosincová ústava z roku 1867. Ústavně zakotvena tak bylo jednotné státní občanství pro předlitavskou část monarchie, rovnost před zákonem, rovný přístup ke státním úřadům, volnost stěhování a vystěhování, svoboda osobní, listovní, právo petiční, právo shromažďovací a spolčovací, svoboda slova a tisku, víry a svědomí, vědy a volby povolání, volný pohyb, ochrana národnostní a soukromé vlastnictví. Vyhlášena byla náboženská svoboda a autonomie a samospráva státem uznaných náboženských společností. Právo na soukromou bohoslužbu pak měly i státem neuznané náboženské společnosti. Zavedena byla rovnost všech jazyků a každý měl mít možnost se zemské jazyky naučit. Zakázána byla jakákoliv forma poddanství či nevolnictví.¹⁰⁸

Vláda byla dle čl. 20 oprávněna na základě zákona suspendovat ustanovení o osobní a domovní svobodě, o listovním tajemství, o právu shromažďovacím a spolčovacím a o svobodě slova a tisku.

Rakouský stát se stává díky této ústavě státem právním, neboť vychází z koncepce všeobecnosti práva, obecné platnosti a rovnosti před zákonem. Přes výše uvedený rozsáhlý katalog práv měla i negativní rysy jako byl například fakt, že policejní orgány měly možnost zasahovat do činnosti spolků nebo omezení činnosti porotních soudů ve výjimečném stavu. Jednotlivá práva a svobody byly blíže upraveny prováděcími zákony

¹⁰⁷ PINC, Zdeněk. *Demokracie a ústavnost*. 2., rozšíř. vyd. V Praze: Karolinum, 1999, 302 s. ISBN 80-718-4868-9.s.38-39

¹⁰⁸ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.28

(např. již dřívější zákon tiskový, koaliční zákon či tzv. květnové zákony). Důležitá byla zejména úprava práva spolčovacího, shromažďovacího, koaličního a svobody tisku.¹⁰⁹

5.2.1 SVOBODA SPOLČOVACÍ A SHROMAŽĎOVACÍ

Svoboda spolčovací byla poprvé upravena v Pillersdorfově ústavě z roku 1848. Přislíbena v ní byla svoboda vytvářet spolky. Stadionova ústava z následujícího roku zavedla nad spolky policejní dohled a jejich povolení záviselo na účelu, pro který byly vytvářeny (nesměly mít protistátní charakter). Patentem č. 246 z roku 1851 byly zakázány všechny politické spolky, čímž došlo k výraznému omezení politického života v Rakousku. V roce následujícím byl vydán tzv. spolkový patent, který se stal základem spolkového života. Proveden byl ale jen zčásti. Spolková a shromažďovací svoboda byla obnovena až s návratem ústavnosti v roce 1861 po vydání Říjnového diplomu a poté Schmerlingovy ústavy. Právně zakotvené byly ale až zákony č. 134 a č. 135 z roku 1867.¹¹⁰

Spolkový zákon č. 134/1867 ř.z. ze dne 15. listopadu 1867 dělil spolky na politické a nepolitické. Politické spolky měly podíl na oblasti zákonodárství a veřejné správy. Tento zákon se nevztahoval na společnosti náboženské, na společnosti, které měly obchodní a výdělečný charakter a na společnosti podpůrné. Policejní úřady si nadále zachovaly podstatný vliv na fungování spolků v praxi. Nemohly sice již rozhodovat o jejich povolení, ale mohly je zakazovat, pokud usoudily, že jejich založení odporuje zákonu nebo má protistátní charakter. Dohled patřil do kompetence okresních hejtmanů či zemských místodržitelství (ta měla též v kompetenci rozhodování o jejich vzniku) a sloužil hlavně k opatřením proti dělnickým spolkům a organizacím. Zemským místodržitelstvím se musela ohlašovat jména členů a oznamovat konání schůzí. Zástupci politických úřadů měli právo účastnit se všech schůzí.¹¹¹

Ještě přísnější pravidla platila pro spolky politické, jejichž členy nesměli být ženy, nedospělí a cizinci, a které nemohly vytvářet tzv. spolky pobočné.¹¹²

¹⁰⁹ KALOUSEK, Josef. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1209-7.s.424

¹¹⁰ KALOUSEK, Josef. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1209-7.s.425

¹¹¹ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.36

¹¹² O právě spolčovacím. In: Vídeň, 1867, č. 134. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

Postavení politických stran tehdejší právní řád neupravoval vůbec. Politické strany existovaly tedy pouze fakticky a nikoliv právně a nevystupovaly tedy jako nositelé práv a povinností (nemohly nabývat vlastnictví apod.).

Shromažďovací zákon č. 135/1867 ze dne 15. listopadu 1867 povolil konání shromáždění, které muselo být až na výjimky ohlášeno policejnímu úřadu 3 dny předem. Shromáždění bylo rozlišeno na shromáždění lidu, všeobecně přístupné shromáždění a shromáždění pouze pro zvané hosty. Policie měla pravomoc vysílat na všechna shromáždění své zástupce a rozpouštět je. Za přestoupení tohoto zákona mohlo být uloženo vězení až do 6 týdnů či pokuta do 400,-Kč. V praxi se ale udělovaly pokuty daleko vyšší.¹¹³

Dne 7. dubna 1870 byl vydán Koaliční zákon, který upravoval úmluvy podnikatelů, vlastníků výrobních prostředků a pracujících. Odborové organizace se teprve od tohoto data mohly legálně vytvářet. Koalice tak již nadále nebyly trestné.¹¹⁴

5.2.2 PRÁVO TISKOVÉ

Další problematikou, která prošla zajímavým vývojem je tzv. právo tiskové, které úzce souvisí s požadavky na svobodu projevu. Základem se stal předpis z března 1848, jenž však nikdy nenabyl platnosti, a nařízení ministerské rady z 18. května 1848, který zaváděl řízení před porotními soudy ve věcech tiskových deliktů. Předběžná cenzura byla zrušena v tiskovém patentu č. 164/1849 ze dne 4. března 1849, v uvozovacím patentu k trestnímu zákonu z roku 1852 a v tiskovém řádu ze dne 27. května 1852. Dohled měly na starost policejní orgány a nově byla zavedena trestní odpovědnost autorů, vydavatelů i tiskařů za obsah tiskopisů.

Vydavatelé časopisů měli povinnost složit peněžitou kauci na případné pokuty, což postihovalo především dělnické časopisy, které byly závislé na příspěvcích čtenářů. Tiskový řád umožnil zakázání činnosti každého časopisu, který by byl nepřátelský vůči habsburské monarchii.

Konečná úprava tiskového práva nastala po obnovení ústavnosti v roce 1861, a to zákonem č. 6/1863 ř.z. a zákonem č. 7/1863 ř.z., o tiskovém řízení, které byly později novelizovány zákonem č. 142/1867 ř.z. a zákonem č. 32/1869 ř.z. (těmi byly znovu

¹¹³ O právě shromažďovacím. In: Vídeň, 1867, č. 135. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

¹¹⁴ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.38

zavedeny poroty v tiskovém soudnictví). Rakouské tiskové právo bylo později převzato do československého právního řádu (kauce byly ovšem zrušeny).¹¹⁵

5.3 PRÁVA JAZYKOVÁ

Dalšími občanskými právy, jejichž úprava prošla během druhé poloviny 19. století značným vývojem, jsou práva jazyková. Požadavek užívat vlastní národní řeč vzešel z idejí francouzské revoluce a přirozenoprávní teorie a stal se nedílnou součástí revolučních požadavků. České národní požadavky byly uznány ve dvou právních aktech, a to v kabinetním listu císaře z 23. března 1848, kde uznal právo užívat češtinu jako rovnoprávnou s češtinou. V druhém kabinetním listu z 8. dubna 1848 připustil jazykovou rovnoprávnost ve věcech státní správy a veřejného školství. Do doby bachovského absolutismu byla čeština i vnitřní úřední řečí, což znamenalo, že k výkonu soudnictví a veřejných úřadů byla potřebná znalost jak češtiny, tak i němčiny.

Pillersdorfova ústava z roku 1848 zaručovala všem „národním kmenům“ nedotknutelnost národnosti a jazyka. Návrh Kroměřížské ústavy taktéž obsahuje nedotknutelnost práva k hájení a pěstování národnosti a zvláště jazyka. Práva všech jazyků v zemi měla být dle návrhu rovnoprávná a stát to měl zaručovat. V ústavě Březnové jsou naopak zřetelné centralizační tendence s cílem postavit němčinu nad ostatní jazyky. Zpočátku sice říšský zákoník vycházel v deseti jazycích, ale už v roce 1852 byl vydáván pouze v němčině. S příchodem bachovského absolutismu byla němčina stanovena jako jediný vnitřní jazyk, jazyk pro úřadování. Zásadní změnu znamenala, tak jako v případě řady jiných občanských a lidských práv, Prosincová ústava. Obsahovala nejdůležitější z požadavků české politické reprezentace – národní rovnoprávnost.¹¹⁶

5.3.1 FUNDAMENTÁLNÍ ČLÁNKY

Důležitým, přestože nikdy nevydaným, dokumentem týkajícím se boje za jazykovou rovnoprávnost byly tzv. Fundamentální články z roku 1871. Byla v nich nastíněna koncepce jazykové rovnoprávnosti. Vytvořeny měly být okresy, které by byly jednojazyčné, přičemž pokud by se na jejich území vyskytovalo min. 20% příslušníků menšiny užívajícího jazyka odlišného, byla by její práva plně respektována. Tento princip by se uplatnil jak v případě, češtiny, tak v případě němčiny. Podle jazyka okresního zastupitelstva by se určoval jazyk státního okresního úřadu a soudu. Příslušníci jiného

¹¹⁵ KALOUSEK, Josef. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1209-7.s.4424-425

jazyka by však právo na učinění podání ve svém jazyce neztráceli a měli by právo požadovat vyřízení. V orgánech nadřízených a zemských měla být povinnost dvojjazyčnosti. Fundamentální články měly být spravedlivé pro českou i německou stranu, ale Rakousko kvůli spojení s Německou říší je v život nikdy neuvedlo.

Přes neúspěch Fundamentálních článků pokračovala i nadále snaha české politické reprezentace o rovnoprávnost jazyků. Na české návrhy však odpovídala i německá reprezentace, která se snažila o zavedení němčiny jako jediného oficiálního státního jazyka. Německé představy o řešení krize v Předlitavsku byly vyjádřeny v Programu svatodušním z 20. května 1899. Tento však česká reprezentace bezprostředně odmítla

Jazykovou otázku samozřejmě řešila i vláda, a to pomocí nařízení. Nařízení Stremayerova z roku 1880, která byla určena podřízeným ministerstvu vnitra a práv (úřadům politickým a soudům), stanovovala povinnost řídit se při vyřizování jazykem podání. Vnitřním jazykem zůstala němčina. Pražákova nařízení Vrchnímu soudu v Brně z roku 1882 stanovila, že u některých soudů ve Slezsku je možno přijímat i podání v polštině. Dalším Pražákovým nařízením z roku 1886 byla zrušena povinnost překládat české úřední vyřízení do němčiny.

Neutěšený stav národnostní a jazykové problematiky se ukázal po rozdělení pražské univerzity na českou a německou, kdy na české právnické fakultě byla povinnost konat teoretickou státní zkoušku v němčině, aniž by se požadovala znalost češtiny na univerzitě německé. Tento požadavek byl zrušen až v roce 1889.¹¹⁷

5.3.2 PUNKTACE

V roce 1890 byly vydány tzv. Punktace, neboli plán o jedenácti bodech, jak se vypořádat s česko-německou otázkou. Jednalo se následující okruhy:

1. Složení a zařízení zemské školní rady
2. Školy menšin
3. Základní pravidla o novém upravení zemědělské rady pro království České
4. Zřízení obchodní a živnostenské komory ve východních Čechách
5. Revize volebního řádu obchodních komor
6. Vymezení soudních okresů
7. Zařízení při vrchním zemském soudě v Praze
8. Obsazování při soudech první stolice

¹¹⁷ BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny země koruny české II.* 4. vyd. Praha: Paseka, 1992, 328 s. ISBN 80-718-5097-7. str. 110.111

9. *Revise nařízení o užívání jazyků*

10. *Zákon o užívání jazyků zemských při samosprávných úřadech*

11. *Oprava volebního řádu pro sněm a zřízení národních kurií*

Punktace byly českou společností přijímány s rozpaky. Staročesi je sice pokládali za přijatelný kompromis, ale Mladočeši a jejich podporovatelé je považovali za německé vítězství. Punktace vlastně znamenaly konec snah o plnou rovnoprávnost němčiny a češtiny.¹¹⁸

Vítanou změnu pro Čechy představoval Badenihova jazyková nařízení z roku 1897, která zaváděl vnitřní i vnější jazykovou rovnoprávnost (dvojjazyčnost úředníků). Vyvolala ovšem velký odpor Němců a byla nejdříve nahrazena v roce 1898 tzv. Gautschovými nařízeními a nedlouho poté zcela zrušena Claryho nařízením. Stav se vrátil zpět před rok 1897.¹¹⁹

5.4 VÝVOJ BOJE ZA ČESKÉ STÁTNÍ PRÁVO 1848-1918

Vývoj českého státoprávního programu má své kořeny v době národního obrození ještě před revolučním rokem 1848. Revolučními událostmi však dostal zřetelnější kontury a mohly tak začít snahy o jeho prosazení. Zpočátku se požadavky omezovaly na potvrzení historických práv českých zemí (za úspěch byla považována korunovace Leopolda II. v roce 1791) a až později se začaly přidávat další požadavky, jako bylo zavedení ústavní vlády, občanských práv, změna vztahu státu a církve, odstranění cenzury, zavedení svobody tisku, zrušení poddanství atd.

První program české politické reprezentace byl prezentován ve Svatováclavských lázních v březnu roku 1848. Obsahoval mimo výše uvedené například požadavek na větší propojení zemí Koruny české. Zdůrazněny byly historickoprávní aspekty s poukazem na fakt, že samostatný středověký český stát z právního hlediska nezanikl. Centralistické snahy Habsburků (přenášení institucí do Vídně apod.) byly prohlášeny za nezákonné. Čeští představitelé vyjádřili pobouření nad faktem, že se s českými zeměmi zacházelo jako s pouhými provinciemi a požadovali vytvoření státu na federativním principu. Osud

¹¹⁸ ADAMOVÁ, Karolina., SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8.s.295

¹¹⁹ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.36-38

českého národa tak i nadále spojují s habsburskou monarchií avšak za jiných podmínek. O úplném osamostatnění se ještě touto dobou nemohla být řeč a nikdo s takovým požadavkem ani nepřišel.¹²⁰

Revoluce z roku 1848 měla v českých zemích krátké trvání. Trvala prakticky jen od června do března roku 1848. Vypukla 11. března ve Svatováclavských lázních při shromáždění pražských radikálních demokratů, kteří usilovali o větší zapojení veřejnosti do boje o českou státnost. Představitelé tohoto shromáždění schválili první pražskou petici určenou císaři, která obsahovala státoprávní, národnostní, politické a sociální požadavky. Signatáři žádali zejména o obnovení jednoty zemí České koruny, volební právo, rovnoprávnost, veřejnost soudního řízení, náboženskou svobodu, ochranu osobní svobody či zrušení pozemkově vrchnostenských vztahů. Za autora je všeobecně považován František August Brauner. Na splnění požadavků vyjádřených v petici měl dohlížet petiční výbor známý jako Svatováclavský výbor. Nedlouho poté se počet jeho členů zvýšil na 140, změnil název na Národní výbor a stal se reprezentativním orgánem českého politického hnutí.

Počáteční nadšení z revolučního vývoje brzy ochladlo, neboť první petice zaznamenala jen nepatrný úspěch. Císařova odpověď na ni byla neurčitá a nedávala mnoho prostoru pro jakékoliv vyjednávání. Výsledkem proto bylo sepsání druhé pražské petice, kde byl kladen důraz na státoprávní spojení zemí Koruny české v jeden administrativní celek a na zavedení všeobecného volebního práva s majetkovými censy. Petice byla schválena 29. března 1848.¹²¹

Druhá petice znamenala pro českou reprezentaci mnohem větší úspěch než petice první. Přislíbena byla jazyková rovnoprávnost, svolání českého zemského sněmu, zrušení roboty, zrušena byla cenzura tisku a povoleno zakládat grady. Sbližení českých zemí císař i nadále odkládal.

Ve spolupráci se šlechtou docházelo ke snahám o vytvoření zemské samosprávy.

Vrcholem revolučních nálad bylo jednání Slovanské sjezdu na počátku června, jehož se zúčastnilo na 340 zástupců slovanských národů. Výsledkem rokování byl dokument Manifest Slovanského sjezdu k evropským národům. Sjezd byl nakonec

¹²⁰ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.196-198

¹²¹ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.196-198

rozehrán vojskem a snahy o svolání zemského sněmu a sepsání ústavy do jisté míry zmařeny.

Jiná situace, o poznání klidnější, panovala na Moravě. Na konci března se v Brně sešel stavovský sněm rozšířený o zástupce měšťanů, byl přijat volební řád, čímž byly vytvořeny podmínky pro svolání nového sněmu, kde mělo své zástupce i vesnické obyvatelstvo. Na tomto sněmu bylo odsouhlaseno zrušení roboty a naturálního desátku a překvapivě také petice, která se postavila proti státoprávnímu spojení s Českým královstvím. Toto rozhodnutí, jež bylo přijato především kvůli silnému německému zastoupení na sněmu, bylo zejména v Čechách vnímáno jako chybné a unáhlené.

V září 1848 se moravský sněm usnesl na textu zemské ústavy (viz. výše), která však nikdy nevstoupila v platnost. Moravský sněm se poté již nesešel.

Vlivem popsaných událostí se česká politická reprezentace začala tříštit. Po řadě neúspěchů české politiky a planých slibů císaře se začali radikalizovat demokraté, kteří zveřejnili své politické postoje.¹²²

Od října 1848 zasedla v Kroměříži říšský sněm, jenž si dal za cíl sepsání nové ústavy. Významnou úlohu při tvorbě kroměřížského návrhu ústavy hrál František Palacký, který hájil myšlenku federativní oproti německým snahám o centralismus. Jeho však kvůli značné německé převaze nebylo úspěšné. Z konstitučního výboru proto nakonec vystoupil. Kroměřížský sněm byl však 7. března rozehrán.¹²³ O tři dny dříve byla vyhlášena oktrojovaná Stadionova ústava, kterou jsem blíže popsal v předešlé kapitole. Ve zkratce šlo o ústavu velmi centralistickou, tedy v naprostém rozporu s českými požadavky. Politici hájící federalizaci či autonomii českých zemí se rázem stali nepohodlnými. Období po vydání Březnové ústavy do šedesátých let, tj. období bachovského absolutismu bylo z hlediska českých státoprávních a jazykových požadavků neuspokojivé. Veškeré aktivity týkající se boje za českou státnost byly klasifikovány jako protistátní činnost a náležitě sankcionovány.

K vzepětí dochází až v šedesátých letech, kdy se opět začíná diskutovat o budoucí podobě habsburské říše. Ke slovu se dostávají zastánci federalizace habsburského soustátí tak, aby si v duchu přirozenoprávní koncepce mohl každý národ rozhodovat o svém osudu

¹²² SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.200

¹²³ TESKA, Vojtěch. *Kroměřížský sněm a tzv. kroměřížská ústava*. Praha, 2007. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/UKSESSIONC7E4044EB070B08562793D70BCA409AB/zzp/detail/8001008664/?lang=en&file=8800019167>. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

sám a nezávisle na jiných. V deníku *Národ* v roce 1865 zformuloval František Palacký program české politiky (*Idea státu rakouského*).¹²⁴ Z tohoto období je známá také politika pasivní rezistence, tj. bojkot jednání říšského sněmu českými zástupci. Tato politika, nutno dodat, že neúspěšná, skončila až v roce 1879.

Zásadní prohrou a potupou české politiky bylo rakousko-uherské vyrovnání v roce 1867. Dualistické pojetí státu odsunulo české země nikoliv na druhou, ale až na třetí kolej. V roce 1868 byla sice vydána tzv. Česká deklarace, kde byla prohlášena nezadatelnost a nezrušitelnost státního práva Koruny české, byl odmítnut dosavadní ústavní vývoj a naznačena cesta, po které by bylo možno kráčet, avšak na realitu neměla žádný vliv.

V roce 1871 byla snaha vyjednat kompromisní řešení v podobě tzv. Fundamentálních článků, ale kvůli německému vlivu nakonec schváleny nebyly. V následujících letech se česká politická reprezentace začala zmítat vnitřními rozpory. Na jedné straně stáli podporovatelé současné vlády (Staročeši), kteří se o změny snažili po dohodě s ní a na druhé pak lidé, kteří vládu odmítali z podstaty a odmítali se s ní o čemkoliv bavit (Mladočeši). Staročešům je nutno přiznat zásluhy v oblasti jazykové. Zůstává ale faktem, že ze svých původních myšlenek (trializace státu či federace) ustoupili.

Oproti tomu Mladočeši se svým přístupem nedosáhli vůbec ničeho a jejich nekonkrétní státoprávní politika se postupem času stala vyprázdněným heslem.¹²⁵

Pro dobu po vydání Prosinčové ústavy je tedy charakteristický spíše pozvolný vývoj na jejím základě než překotné revoluční změny. Příznačná je v této době neúspěšná politika pasivní rezistence a sjednání již výše zmiňovaných punktací, které byly hořkým kompromisem a Staročechy, kteří je sjednávali, stály vedoucí postavení na české politické scéně.

Je na místě připomenout, že veškeré snahy směřovaly ke změnám v rámci Rakouska-Uherska. O osamostatnění se až do první světové války v českých kruzích nemluvílo a sám T. G. Masaryk, první prezident samostatného Československa, ještě do války nevěřil, že by to bylo vůbec možné.¹²⁶

¹²⁴ PALACKÝ, František. *Idea státu Rakouského* [online]. Editor Zdeněk Václav Tobolka. V Praze: nákladem J. Otty, 1907, 129 s. [cit. 2014-03-24]. Světová knihovna, č. 558-559.

¹²⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: snahy a tužby národního obrození*. 7. vyd. Praha: Melantrich, 1969, 271 s. sv. 2.s.188-190

¹²⁶ *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Praha: Karolinum, 2006, 1001 s. ISBN 80-246-1209-7.s.488

5.4.1 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA

První světová válka byla překvapením pro všechny. Nejinak tomu bylo i u českých politiků, kteří stále prosazovali názory popsané výše, tj. historická práva zemí Koruny České na existenci avšak v rámci Rakouska-Uherska. Válka rozmetala dosavadní státoprávní koncepcce a postavila politiky před komplikovaný úkol. Nepřáteli Rakouska-Uherska se stalo Rusko a Srbsko, dosavadní morální podpory myšlenek austroslavismu. K názorovým střetům tedy logicky docházelo i uvnitř Rakouska-Uherska mezi Němci a příslušníky ostatních národů. Německé nacionalistické tendence vyvrcholily tzv. Velikonočním programem v červenci 1915, kde byl výslovný požadavek na zajištění německé nadvlády v celém Rakousku a zrušení dosavadních historických individualit. Německé nároky byly radikální a pro českou politiku skandální. Česká reprezentace si brzy uvědomila, že vítězství Rakouska by pro ně kvůli vzrůstající vlně německého nacionalismu znamenalo porážku.

Politici, jako byli především T.G. Masaryk, Antonín Švehla, Edvard Beneš či Přemysl Šámal, proto začali hledat způsoby, jak německo-rakouskému nacionalismu a centralismu čelit. Vytvořili organizaci pod názvem Maffie, jež si dala za cíl shromažďovat důležité vojenské a hospodářské informace a odevzdávat je do zahraničí.

Větší přehled prokázaly některé krajanské organizace v zahraničí, které se zorientovaly o něco rychleji. Důležitým centrem zahraničního odboje se stalo Rusko. V září 1914 zde čeští zástupci předali carovi žádost o těsnější spojení Koruny české s Ruskem. V Kyjevě tou dobou došlo k vytvoření dobrovolnického oddílu tzv. Československé družiny, která na frontě plnila výzvědné a propagandistické úkoly.

Dalším zahraničním táborem odporu vůči habsburské monarchii se stala Francie. Dne 27. července došlo v Paříži k protihabsburským protestům před rakousko-uherským konzulátem. Do francouzské armády též začali vstupovat první dobrovolníci, kteří se později vyznamenali přímo na frontě (např. bitva u Arasu).¹²⁷

Významnou úlohu při odporu vůči habsburské monarchii zastávali krajané ve Spojených státech amerických. Vedoucí úlohu zde hrála Slovenská liga a České národní sdružení. Z činnosti těchto dvou organizací vzešla tzv. Clevelandská dohoda obsahující tyto požadavky: samostatnost historických zemí a Slovenska, spojení českého a slovenského národa ve federativním svazku s úplnou národní autonomií Slovenska,

¹²⁷ SCHELLE, Karel., TAUCHEN, Jaromír. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.s.338-42

s vlastním sněmem, s vlastní vládou, s vlastní státní správou, s kulturní svobodou, s plným právem užívání slovenského jazyka, s vlastní správou finanční a politickou, se státním jazykem slovenským, volební právo: všeobecné, tajné a přímé, forma vlády: personální unie s demokratickým zřízením státu.

Zahraniční odboj se začal formovat v lednu 1915, kdy do Ženevy emigroval T.G. Masaryk a ve svém projevu vyhlásil otevřeně Rakousku-Uhersku válku. Poté odjel do Paříže, kde s Edvardem Benešem založil Český zahraniční komitét, jenž se stal hlavou všech českých korporací v zahraničí. Měsíc na to byl Český zahraniční komitét přeměněn na Českou národní radu a po příchodu Rastislava Štefánika na Československou národní radu.

Cílem bylo přesvědčit státy Dohody, aby podporovaly myšlenku rozbití Rakouska-Uherska a vytvoření samostatného československého státu. Na podporu těchto myšlenek byly vytvářeny československé legie ve francouzské armádě (složené především ze zajatců z Ruska), které se aktivně účastnily bojů proti Rakousku (do bojů se zapojilo na 145 000 Čechoslováků). Požadavek států Dohody na vytvoření samostatného Československa byl však přijat až v pozdější fázi války.¹²⁸

Domácí politická reprezentace byla na počátku války pasivní a prorakouská. Postupem času se zřetelně projevila potřeba jednotného postupu, což mělo za následek vytvoření Českého sněmu poslaneckého a Národního výboru¹²⁹. Tyto však měly jen mizivou podporu obyvatelstva a na protirakouskou činnost měly jen malý vliv.

Projekty státoprávních změn prodělaly za války mnoho změn. Někteří své myšlenky upírali k idejím panslavismu, jiní k federalismu v různých podobách, další pak k úplnému osamostatnění. Válečné události, předválečné rusofilství některých politiků (Karel Kramář atd.) a myšlenky panslavismu v průběhu války hrály na politické scéně významnou roli.¹³⁰ Postupem času se však ukázalo, že slovanská federace, v jejímž čele by stánu ruský car, je pouhou utopií.

Únorová revoluce v Rusku znamenala významný zvrat v dosavadním průběhu války i v přemýšlení jejich jednotlivých aktérů. Revoluční nálady se přenesly i do českých zemí a začalo docházet k početným demonstracím. Dne 19. května 1917 byl publikován

¹²⁸ VEBER, Václav. *Kronika Českých zemí*. 1. vyd. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Fortuna Print, 1999, 727 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny), sv. 2. ISBN 80-861-4433-X.

¹²⁹ Národní výbor, neboli československá národní rada vznikla v roce 1916 v Paříži jako orgán reprezentující zahraniční odboj československa z iniciativy Masaryka, Beneše Štefánika, Osuského a dalších představitelů československého odboje.

¹³⁰ PERFWOLF, Josef. *Slovanská myšlenka na Rusi*. Osvěta, 1879. čís. II.

Manifest, který podepsala řada českých a slovenských spisovatelů a významných osobností, a který obsahoval požadavky, jako bylo zrušení cenzury, svoboda shromažďovací apod. Obsahoval též požadavek na svobodu národů. Přestože byl Manifest přijat s mírnými rozpaky, znamenal významný program české politické reprezentace a vyvolal rozruch (zvláště mezi Němci a Rakušany). Celkem bylo vytvořeno 6 variant, jak by měl budoucí stát vypadat. Pro všechny je příznačné, že český stát má být vždy součástí rakouského soustátí, území je vytyčeno historickými zemskými hranicemi a jeho součástí je též Slovensko, český stát je konstituční monarchií, přičemž královskou dynastií je habsbursko-lotrinský císařský rod.

Všechny varianty však rychle zastaraly, neboť společenský vývoj byl překotný. Na konci roku 1917 už téměř všechny složky společnosti požadovaly úplnou nezávislost na Rakousku.

Kvůli nepřátelsky naladěné vídeňské vládě a neochotě k jakýmkoliv ústupkům byl na 6. ledna 1918 svolán do pražského Obecného domu generální sněm všech českých poslanců, na němž byla přijata tzv. Tříkrálová deklarace, která postrádala jakýkoliv projev loajality k rakouské vládě. Deklarována byla samostatnost Čechů a Slováků a byl vysloven požadavek na spojení českých zemí se Slovenskem. Deklarace byla prohlášena za velezrádnou. Následovaly masové stávky a demonstrace a začaly se množit případy dezercí v armádě. V českých politických kruzích definitivně zvítězil radikální proud. Konec Rakouska-Uherska tak již byl v dohlednu.¹³¹

Uznání československých požadavků v zahraničí však bylo složité a česká reprezentace v čele s T.G. Masarykem dosáhla až na konci války. Dohodové státy totiž mnohokrát prohlašovaly, že o rozbití Rakouska-Uherska usilovat nebudou a přesvědčit je bylo složitým diplomatickým problémem. Významnou diplomatickou „pákou“ byly československé legie působící v armádách Dohody.¹³²

Nejvyšším orgánem a centrem českého domácího odboje byl národní výbor ustanovený již v roce 1916. Představitelé národního výboru (Rašín, Švehla, Soukup, Stříbrný) vyhlásili 28.10.1918 samostatný československý stát. Poté až do půlky listopadu roku 1918 plnil funkci nejvyššího zákonodárného a správního orgánu československého státu. Vydal několik právních předpisů a organizoval civilní a vojenskou moc. Orgán působil až do 14.11.1918, kdy předal výkonnou moc první československé vládě.

¹³¹ BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny země koruny české II.* 4. vyd. Praha: Paseka, 1992, 328 s. ISBN 80-718-5097-7. str.139-150

¹³² KRATOCHVÍL, Jaroslav. *Cesta revoluce.* 2. vydání. Praha: Čin, 1928, 655 s. s.49

Dovršením vývoje mezi krajany v zahraničí bylo podepsání Pittsburgské dohody, kterou podepsali zástupci Československé národní rady, Slovenské ligy, Českého národního sdružení a Svazu českých katolíků, a která obsahovala jasný požadavek na vytvoření samostatného československého státu. Zřetelný byl názorový posun od podepsání Clevelandské dohody z roku 1915. Vzniklý stát má nově mít republikánskou a demokratickou ústavu, Slovensko bude spravovat vlastní administrativu, soudy a sněm a slovenština se stane úředním jazykem.

V roce 1918 už bylo všem jasné, že ničivý válečný konflikt vstoupil do své závěrečné fáze. Oslabené Rakousko už nedokázalo potlačit protihabsburské tendence ani na svém vlastním území. Dne 14. října proběhla generální stávk a ve stejný den uvědomil ministr zahraničních věcí Edvard Beneš státy Dohody o vytvoření československé vlády. O tři dny později doručil T.G. Masaryk americkému prezidentu W. Wilsonovi tzv. Washingtonskou deklaraci, ve které byla vyhlášena československá nezávislost. 24. října byla ustanovena první československá vláda. Tři dny na to Rakousko přistoupilo na Wilsonových 14 bodů a přijalo tak podmínky kapitulace. Celé úsilí o samostatný český stát vyvrcholilo 28. října 1918, kdy v Praze došlo k vyhlášení samostatného československého státu. Rakousko-Uhersko tak přestalo existovat.¹³³

¹³³ BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny země koruny české II.* 4. vyd. Praha: Paseka, 1992, 328 s. ISBN 80-718-5097-7.str.140

6 ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo poskytnout čtenáři základní pohled do problematiky vztahu zemí Koruny České a habsburské monarchie.

V první kapitole jsem se pokusil nastínit historický vývoj po nástupu prvního habsburského panovníka Ferdinanda I. na český trůn v roce 1526 až po počátek ozbrojeného konfliktu mezi evangelickými českými stavy s Habsburky. Na začátku kapitoly popisují postupnou snahu Ferdinanda I. o získání rozhodného vlivu v českých zemích. Projevovalo se to zejména ve zřizování nových centrálních úřadů se sídlem ve Vídni, které měly dle Ferdinanda převzít pravomoce stávajících českých úřadů pod vlivem českých stavů. Tyto tendence vyústily v ozbrojené povstání českých stavů proti panovníkovi v roce 1546, které se s nadsázkou dá označit za první stavovské povstání. Neúspěšná stavovská revolta byla pro Ferdinanda záminkou pro zostřený postup zejména vůči měšťanskému stavu, jehož značné pravomoce vydobyté za husitských válek mu byly trnem v oku. Následující období se vyznačovalo spíše bojem o náboženskou svobodu než bojem o moc ve státě. Za velký úspěch českých stavů lze označit ústní přijetí České konfese za vlády Maxmiliána I. Za Rudolfa II. vyústil tento trend vydáním Majestátu na náboženskou svobodu, označován jako Rudolfův majestát. Pro české obyvatele znamenal tento dokument naprostou náboženskou svobodu, jejíž šíře neměla v té době v Evropě obdoby. Není proto divu, že za jeho vlády došlo k největšímu rozkvětu židovské kultury v českých zemích v novověku. Na konci této kapitoly jsem se snažil přiblížit organizaci českého stavovského státu a jeho proměnu v čase na centrální, zemské, krajské úrovni. Nechybí ani popis městské a vrchnostenské správy té doby.

Druhá kapitola popisuje poslední etapu stavovské monarchie, krátký časový úsek stavovského povstání. Povstání začíná v květnu roku 1618, kdy na stavovském sjezdu byl svržen dosavadní panovník Matyáš I. a místo něho byla ustanovena vláda třiceti direktorů složeného ze zástupců panstva rytířstva i královských měst. Rok poté byla na generálním sjezdu přijata první česká federativní ústava známá jako Česká konfederace. Na svou dobu se jedná o neobyčejný ústavní projekt, jenž měl vliv nejen na český ústavní vývoj, ale i na vývoj v celé tehdejší Evropě. Proto je jí věnována celá samostatná podkapitola, v níž popisují nejen moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, ale zároveň též zakotvení

náboženských svobod a v neposlední řadě též uspořádání vzájemného poměru státu uvnitř zamýšlené federace.

V následující kapitole se věnuji vývoji po porážce českých stavů na Bílé hoře. Specifické pro toto období je omezování vlivu stavů na řízení státu a posilování moci panovníka. Zákonnou oporou tohoto směru se stalo vydání Obnovené zřízení zemské, jenž znamenalo zavedení absolutismu v zemích Koruny České. I tomuto dokumentu věnuji celou jednu podkapitulu, neboť toto zřízení platilo až do roku 1848. Zvláštní ironií historického vývoje se stalo základním dokumentem, o který se opírala česká politika při formulování svého programu v 19. století. Obnovené zřízení zemské zakotvilo neomezenou zákonodárnou, výkonnou i soudní moc panovníka. Dále zrovnoprávnilo na zemské úrovni češtinu s němčinou, což vedlo k postupnému poněmčení nejen zemské správy. *De iure* sice samostatný český stát nezanikl. *De facto* bylo vydání Obnoveného zřízení zemského počátkem konce české státnosti, jenž vyvrcholil za tereziánských reforem v 18. století.

V poslední kapitole se věnuji vývoji po revolučním roce 1848. Revoluční liberální požadavky, čerpající z přirozenoprávní teorie, vyústily ve vydání oktrojované, tj. vydané pouze z panovníkovi vůle, která neprošla řádným zákonodárným procesem, Pillersdorfovi ústavy. Měla ovšem sloužit pouze k uklidnění revolučních nálad. Nikdy ale nevstoupila v platnost. Byla však základem k vypracování Kroměřížské ústavy, jejíž schválení však předešlo vydáním oktrojované ústavy Stadionovy. Stadionova neboli Březnová ústava nenabyla účinnosti a stala se dalším rakouským právním textem, který je dodnes připomínán, aniž by měl na praxi jakýkoliv vliv. Zrušena byla Silvestrovskými patenty, po nichž nastalo období bachovského absolutismu a znovunastolení předrevolučního stavu. Na Říjnový diplom, který znamenal konec bachovského absolutismu, bezprostředně navazovala takzvaná Schmerlingova ústava. Naznačovala možnost dualistického uspořádání, čehož na rozdíl od české politické reprezentace využila reprezentace maďarská. Podařilo se jí tak v roce 1867 dosáhnout vyrovnání s Rakouskem. Završením ústavního vývoje bylo vydání Prosincové ústavy téhož roku, které znamenalo završení ústavního vývoje v říši a platila až do jejího rozpadu v roce 1918. Na rozdíl od předchozích oktrojovaných ústav byla Prosincová ústava řádně schválena zastupitelským sborem. V následujících podkapitolách se podrobně věnuji politice české reprezentace, její snahou o zrovnoprávnění češtiny s němčinou, snahou o dodržování občanských a lidských práv a

snahou o nezávislost zemí Koruny České v rámci Rakouska. Vrcholem vývoje státoprávního boje byla činnost za první světové války, která končí zánikem Rakouska-Uherska a vznikem samostatného Československého státu.

Z výše popsaného plyne, že boj za českou státnost byl zdlouhavý, náročný a přes dílčí úspěchy po většinu času neúspěšný. Je však nutno podotknout, že největších úspěchů dosahoval ve chvílích, kdy byl tlak vnějších okolností nejtěživější. Není proto divu, že úspěchu nejzásadnějšího, vzniku samostatného Československa, bylo dosaženo právě za první světové války, kdy se nejokatěji projevila předchozí přezíravá politika Rakouska vůči českým zemím.

Věřím, že má práce může sloužit jako užitečné vodítko při bližším pochopení státoprávního vývoje zemí Koruny České v rámci habsburské monarchie studentům i absolventům právnických fakult, jakož i zájemcům z řad laiků.

RESUMÉ

The aim of my thesis was to provide a basic insight into the issue of relationship between the Lands of the Bohemian Crown and the Habsburg Monarchy.

In the first chapter I have outlined the historical development from the accession of Ferdinand I to the Czech throne in 1526, to the beginning of the armed conflict between the Czech Protestant movement and Habsburgs. At the beginning of the chapter I describe the gradual effort of Ferdinand I to gain influence in the Czech lands, which led to the uprising of the Bohemian estates in 1546. The failure of this rebellion led the monarch to tightening the approach towards the burgher estate. The following period was characterized mainly by the struggle for religious freedom. The approval of the Bohemian Confession by Maximilian I can be regarded as a big success of the Bohemian estates' policy. However, the biggest achievement was when Rudolph II issued the Rudolphine Letter of Majesty, which ensured complete religious freedom. At the end of the chapter I have described the structure of the Bohemian lands governance and its transformation over the years.

The second chapter describes the short time period during the uprising of the Bohemian estates against the Habsburgs. A year after the beginning of the uprising, in 1619, the first Czech constitution, known as the Czech Confederation, was adopted. I thoroughly analyze its content, for the constitution had a great impact on the Czech constitutional development, as well as on the development of the whole Europe.

Next chapter covers the period after the defeat of the Bohemian estates in the Battle of White Mountain. The Renewed Land Ordinance, a document published after the defeat, initiated the rule of absolutism in the Lands of the Bohemian Crown. Surprisingly, it became the foundation stone of Czech government formations during the 19th century.

The final chapter is dedicated to the events after the revolutionary year of 1848. The constitutional development was concluded with the issue of the December constitution, which remained in effect until 1918.

From what is abovementioned, it is clear the fight for the Czech nationhood was lengthy, complicated and for most of the time unsuccessful process. However, it should be pointed out, the most successful the fight was during the harshest of times. It is therefore

not surprising the establishment of an independent state occurred during the First World War.

I am confident my work may serve as a helpful guidance for a better understanding of the constitutional process in the Lands of the Bohemian Crown.

SEZNAM LITERATURY

LITERATURA

ADAMOVIÁ, K. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Plzeň: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, 2009, 182 p. ISBN 80-738-0179-5.

ADAMOVIÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 197 s. ISBN 80-708-2284-8.

AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Vyd. 1. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Academia, 2008, 549 s. Novověk, sv. 2. ISBN 978-802-0016-263.

BĚLINA, B., KAŠE J. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2006, 4 v. ISBN 97880718579454.

BĚLINA, P., POKORNÝ, J. *Dějiny země koruny české II*. 4. vyd. Praha: Paseka, 1992, 328 s. ISBN 80-718-5097-7.

ČORNEJ P. *Dějiny země Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, ISBN 807185607x.

HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 p. ISBN 978-807-1067-092.

KALOUSEK, J. *České státní právo*. V Praze, 1871.

KALOUSEK, J. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1209-7.

KRATOCHVÍL, J. *Cesta revoluce*. 2. vydání. Praha: Čin, 1928, 655s.

MALÝ K, et.al.. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86473-87-2.,

MASARYK, T. G. *Česká otázka: snahy a tužby národního obrození*. Praha: Melantrich, 1969, 271 s. České myšlení, sv. 2.

PALACKÝ, F. *Idea státu Rakouského*. Editor Zdeněk Václav Tobolka. V Praze: nákladem J. Otty, 1907, 129 s. [cit. 2014-03-24]. Světová knihovna,

PERFWOLF, J. *Slovanská myšlenka na Rusi*. Osvěta, 1879.

PINC, Z. *Demokracie a ústavnost*. 2., rozšíř. vyd. V Praze: Karolinum, 1999, 302 s. ISBN 80-718-4868-9.s.

RYANTOVÁ, M., VOREL, P. *Čeští králové*. Vyd. 1. Překlad Marcela Ouzká. Litomyšl: Paseka, 2008, 583 p. Historická paměť, sv. 2. ISBN 80-718-5940

SCHELLE, K. aj. *Dějiny české veřejné správy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 314 s. ISBN 978-80-7380-203-5

SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha: Linde, s. v-x, 1302-2775. ISBN 978-807-2019-274.

SCHELLE, K. *Moravské zemské zřízení (zemská moravská ústava) 1848 až 1918*. In *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006., 16 s. ISBN 80-246-1209-7.

SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. *Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku: sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání*. Vyd. 1. Ostrava, 2007, 162 s. Právo (Key Publishing). ISBN 978-808-7071-489.

VESELÝ, Z. *Dějiny českého státu v dokumentech*. 2. rozšířené a upravené vyd. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Epoque, 2003, 549 s. Novověk, sv. 2. ISBN 978-808-6328-263. str.

SOUKUP, L., MALÝ, K. - *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské – dvě české ústavy z počátku 17. století*. In *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 1001 s. ISBN 80-246-1209-7.

SVITÁK, Z. *Z počátků moderní byrokracie*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2011. 587 s. ISBN 978-80-864488-91-2

VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. 2. rozšířené a upravené vyd. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Lidové noviny, 2002, 495 p. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny), sv. 2. ISBN 80-710-6491-2.

VEBER, V. *Kronika Českých zemí*. 1. vyd. Překlad Marcela Ouzká. Praha: Fortuna Print, 1999, 727 s. Dějiny (Nakladatelství Lidové noviny), sv. 2. ISBN 80-861-4433-X.

ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 177 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1354-0.

PRAMENY

O právé spolčovacím. In: Vídeň, 1867, č. 134.

Trestní zákon č.117/1852 ř.z., Výpraskový patent (Prügelpatent) z r. 1854, Trestní řád z r. 1850.

20/1861 Z.ř. CÍSAŘSKÝ PATENT Františka Josefa Prvního ze dne 26. února 1861 Ústava Rakouského císařství

Ústava rakouské říše (Stadionova), dostupné z:

<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/stadion.htm>

INTERNETOVÉ ZDROJE A ODBORNÉ PRÁCE

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1852&page=1381&size=45>

<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=697>

DRÁŽDILOVÁ, E. Změny v oblasti veřejné správy v období absolutismu na našem území. 2013 [cit. 2014-03-26]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Karel Schelle. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/ghf6ks/>>.

ŠAFÁŘ, D. *Ústavní vývoj od roku 1848 do roku 1918*. Brno, 2006 [cit. 2014-03-24]. 44 l.

Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/108721/pravf_b/Ustavni_vyvoj_od_roku_1848_do_roku_1918_na_nas

em_uzemi_PREPRACOVANO.pdf. Bakalářská práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

CODEXIS ONLINE [právní informační systém]. Atlas Consulting [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://www.codexis-online.cz>

TESKA, V. *Kroměřížský sněm a tzv. kroměřížská ústava*. Praha, 2007. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/UKSESSIONC7E4044EB070B08562793D70BCA409AB/zzp/detail/8001008664/?lang=en&file=8800019167>. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

